

Vybrané aspekty činnosti střediska výchovné péče z pohledu pracovníků

Bc. Vlček Petr

Magisterská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Petr Vlček**
Osobní číslo: **H120128**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Vybrané aspekty činnosti střediska výchovné péče z pohledu pracovníků**

Zásady pro vypracování:

Studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek vztahujících se k problematice středisek výchovné péče, jejich managementu a poskytovaných služeb.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovorů podle zásad zakotvené teorie.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

KAUFMANN, Jean-Claude. Chápající rozhovor. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7419-033-9.

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. Základy kvalitativního výzkumu. Brno: Nakladatelství Albert Boskovic, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VOCILKA, Miroslav. Netradiční forma prevence poruch chování: náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež. Praha: Tech-Market, 1997. ISBN 80-902134-8-0.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Ilona Kočvarová, Ph.D.**

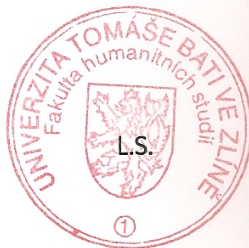
Ústav školní pedagogiky

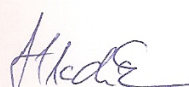
Datum zadání diplomové práce: **7. ledna 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **17. dubna 2015**

Ve Zlíně dne 7. ledna 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

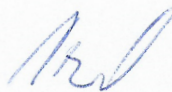
Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- беру на вѣдомі, же дипломовѣ прѣце буде уложена в електроніcke подобѣ в университетнѣм информатнѣм системѣ доступнѣ к нагляднѣтнѣ;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 16.4.2015

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odporuje-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Cílem této práce je získat přehled o institucionální výchově dětí a mládeže v ČR se zaměřením na činnost střediska výchovné péče. Tato práce řeší vnější a vnitřní problémy, se kterými se jeho provozovatelé při působení ve středisku setkávají. Záměrem práce je zjistit a popsat rozpory mezi požadovanými zájmy různých okolních subjektů na středisko a jeho reálnými dispozicemi. Pro zvolený problém je s ohledem na povahu zkoumaného problému využita kvalitativní metoda zakotvené teorie. Použitá metoda umožňuje proniknout do jádra problematiky, vytvořit k ní nová stanoviska a vhodně zkoumanou oblast popsat. Této metody bylo použito kvůli snaze porozumět činnostem a souvislostem, které ovlivňují provoz vybraného zařízení. Pro potřeby výzkumu byla důležitá kvalita získaných dat, která byla získána metodou polostrukturovaných rozhovorů s pracovníky vybraného střediska. V rámci výzkumu byly realizovány rozhovory s pěti zaměstnanci na různých pracovních pozicích. Analýza a interpretace dat byla realizována metodou tvorby analytického příběhu. Součástí výsledků práce je teoretický model vztahů mezi vzniklými kategoriemi, jejichž interpretace podává faktický pohled na zkoumanou problematiku. Na základě zjištěných údajů je možné získat nové poznatky o fungování a provozu střediska. Tyto poznatky a informace je žádoucí poskytnout jako zpětnou vazbu vedení střediska, se záměrem hledat nová východiska pro řešení problémů v této sféře.

Klíčová slova: středisko výchovné péče, institucionální výchova, metoda zakotvené teorie

ABSTRACT

The aim of this thesis is to gain an overview of institutional education of children and youth in the Czech Republic with a focus on the activities of educational care centres. This thesis deals with external and internal problems which can be seen in centres. The intention of this thesis is to identify and describe the differences between the desired interests of various entities in centres and its real dispositions. For this chosen problem is due to the nature of problem used qualitative theory method. This method allows penetrate into the core of the issue, create new position and appropriately describe the area. This method was used for trying to understand the activities and contexts that affect the operation of the selected device. For the purposes of the research, was an important indicator a quality of the data, which were obtained by interviews with employees in selected centres. The research was carried out by interviews with five employees at different positions. Analysis and interpretation of the data was carried out by the method of analytical story. Part of the results of this thesis is theoretical model of relations developed between categories which interpretation gives a factual view of problem. Based on the obtained data it is possible to gain a new knowledge about the functioning and operation of centres. The knowledge and information are desirable to provide a feedback to the management of the centres with the intention to look for a new solutions to solve problems in this sphere.

Keywords: educational care center, institutional education, grounded theory method

Na tomto místě bych rád poděkoval především Mgr. Iloně Kočvarové, Ph.D. za odbornou pomoc, cenné rady a připomínky, kterými přispěla k vypracování této diplomové práce.

Současně bych rád poděkoval své rodině za podporu při studiu a pomoc při realizaci výzkumu.

„Nejen přirozenost, ale také výchova utváří povahu.“

(Lucius Lunius Moderatus Columella)

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 INSTITUCIONÁLNÍ VÝCHOVA DĚTÍ A MLÁDEŽE V ČR	13
1.1 DIAGNOSTICKÝ ÚSTAV	15
1.2 DĚTSKÝ DOMOV	16
1.3 DĚTSKÝ DOMOV SE ŠKOLOU	17
1.4 VÝCHOVNÝ ÚSTAV	18
2 STŘEDISKA VÝCHOVNÉ PÉČE	20
2.1 HISTORIE STŘEDISEK VÝCHOVNÉ PÉČE V ČR.....	21
2.2 LEGISLATIVA STŘEDISEK VÝCHOVNÉ PÉČE.....	22
2.3 ODBORNÍ PRACOVNÍCI STŘEDISKA	24
2.4 SUPERVIZE	27
3 NÁPLŇ ČINNOSTI STŘEDISEK VÝCHOVNÉ PÉČE	29
3.1 PREVENCE A DELIKVENCE DĚTÍ A MLÁDEŽE	29
3.2 PREVENTIVNĚ VÝCHOVNÁ ČINNOST STŘEDISKA	31
3.3 MOŽNOSTI SPOLUPRÁCE STŘEDISEK S DALŠÍMI ZAŘÍZENÍMI.....	34
4 SHRNUÍ TEORETICKÉ ČÁSTI	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
5 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	39
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	40
5.2 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	40
5.3 STRATEGIE VÝZKUMU	42
5.3.1 Metoda získávání dat.....	43
5.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR A REALIZACE ROZHOVORŮ	44
6 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	46
6.1 ANALYTICKÝ PŘÍBĚH	46
6.2 PŘÍČINNÉ PODMÍNKY: TENDENCE ZÁKONNÝCH OPATŘENÍ	47
6.3 JEV: CO KLIENT CHCE A CO BY MĚL DOSTAT.....	49
6.4 KONTEXT: NÁROKY NA ZDROJE	54
6.5 INTERVENUJÍCÍ PODMÍNKY: SPOLUPRÁCE S PARTNERY	56
6.6 STRATEGIE: OBTÍŽE KOMUNIKACE S DALŠÍMI SUBJEKTY.....	59
6.7 NÁSLEDKY: FLEXIBILITA ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ.....	61
6.8 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU A TEORETICKÝ MODEL	63
6.9 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	65
ZÁVĚR	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	72
SEZNAM OBRÁZKŮ	73
SEZNAM PŘÍLOH	74

ÚVOD

Učit respektu, sounáležitosti a porozumění druhým lidem je v dnešní době nelehký úkol. Přes všechny pokrok, relativní volnost a šíři možností, které alespoň v našich podmínkách svět přináší, si musíme uvědomit, že bez správné výchovy ve společnosti spokojeně existovat nebudeme. Žijeme v jedné z nejlepších dob a na jednom z nejlepších míst k životu v historii. Nezažíváme války, netrpíme hladem a jsme schopni léčit i závažné nemoci. Díky modernímu světu máme možnost získat nejnovější vědění a nepřeberné množství informací z celého světa. Přesto je stále těžší vychovávat novou generaci v emoční jistotě, hodnotové pevnosti, porozumění a mravní orientaci. Budování mezilidských vazeb a jejich udržování je díky moderním technologiím snadnější, ale na druhou stranu se z nich často vytrácejí přirozené lidské kvality a objevují se nová rizika.

Dnešní společnost je silně konzumní. Děti sice mají všeobecný přehled, ale jsou prioritně orientované na pohodlí a blahobyť, které jim doba přinesla. Objevuje se více dětí, které nachází své záliby a dočasné požitky v sedavém způsobu u internetu nebo nicotným konzumem volného času s partou kamarádů na sídlišti. Inspiraci k atraktivnímu a přitažlivému životu získávají skrz monitor a ve snaze si takové požitky vynahradiť zvyšují své egoistické potřeby nežádoucími způsoby chování ve svém okolí. Všedním příkladem může být agrese, která je dnes běžnou součástí mediálního obrazu a pomocí které se děti snaží vydobýt své nároky. Pro velké množství rodičů se pak stává téma výchovy ústředním problémem s následným přeceňováním sil buď vlastních nebo svých dětí. Nežádoucí zkušenosti z domova mohou pak děti ovlivňovat a ty pak přichází k dalším potížím i ve škole. Nejsou schopny uspokojovat nároky rodičů, učitelů nebo své vlastní a prožívají úzkost a stres. Taková situace je běžným příkladem, který může být příčinou vzniku rizikového chování dětí v různých oblastech. Pokud rodiče ve svých výchovných posláních vůči nezletilým dětem selžou, nastupuje stát a jeho kontrolní a podpůrné mechanismy, které mají děti a jejich okolí ochránit. Jednou z možností je umístění dítěte do náhradní výchovné péče.

System náhradní výchovné péče v ČR obsahuje také institucionální výchovu dětí a mládeže. Její součástí je ústavní výchova, ochranná výchova a zařízení pro preventivně výchovnou péči, kterým jsou dnes střediska výchovné péče. Inspirace k tomuto výzkumu byla získána na základě článku v kulturně politickém měsíčníku Olomoucký kraj z října 2013. V tomto periodiku byl zajímavý rozhovor s vedoucím Střediska výchovné péče

v Tršicích Miroslavem Raindlem. Ten zde hovořil o poslání a činnosti středisek a současně o problémech zřizování a působení takových zařízení. Toto téma mě zaujalo a stalo se výzkumným problémem pro realizaci tohoto výzkumu.

Výzkumným problémem této práce je činnost vybraného střediska výchovné péče a vnější i vnitřní problémy, se kterými se jeho provozovatelé při působení ve středisku setkávají. Při upřesnění výzkumného problému vycházím ze současné situace ústavní výchovy v České republice, kdy Evropská unie má vážné připomínky k systému ústavní výchovy a požaduje změny. Hlavní cíl práce byl upřesněn a specifikován v průběhu práce. Vzhledem k povaze výzkumného problému byla v této práci zvolena kvalitativní metoda zakotvené teorie.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 INSTITUCIONÁLNÍ VÝCHOVA DĚTÍ A MLÁDEŽE V ČR

Cílem této kapitoly je vysvětlit fungování institucionální výchovy dětí a mládeže v ČR a objasnit, jak zapadá do celkového systému náhradní výchovné péče, včetně ústavní výchovy, ochranné výchovy a zařízení pro preventivně výchovnou péči, které se vykonávají ve speciálních školských zařízeních.

Na začátku je potřeba vysvětlit, že v ČR můžeme rozeznávat dvě formy náhradní výchovné péče. Jedná se o náhradní výchovu a náhradní rodinnou péči. Náhradní výchova dítěte je zajišťována institucionálně, tím chápeme umístěním dítěte do jednoho ze zařízení ústavní výchovy. Takové opatření nařizuje soud v momentě, kdy dítě není možno svěřit do náhradní rodinné péče jiné fyzické osobě. O svěření do náhradní výchovné péče rozhoduje soud v případě, že zjistí vážné ohrožení nebo narušení výchovy dítěte v jeho biologické rodině. Platí zde pravidlo, že náhradní rodinná péče by měla být zvažována přednostně před péčí institucionální.

Podrobně vymezuje náhradní výchovnou péči Matoušek (2008, str. 107), který termín vysvětluje také jako všechny formy náhrady rodiny u dětí bez vlastního funkčního rodinného zázemí. Zahrnujeme sem kojenecké ústavy, dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, ústavní služby, pečovatelské rodiny, osvojitelské rodiny, svěřeni dítěte do péče jiné osoby než rodičů, obvykle někomu z příbuzných a poručenství. Patří sem proto všechny formy jak ústavní, tak rodinné náhradní výchovné péče, jak ji autor následně rozděluje. Kromě tohoto rozdělení se v některých zemích již dříve začala užívat ještě forma nazývaná profesionální rodina, do níž jsou děti umístovány na základě smlouvy mezi oprávněnou agenturou, rodiči, kteří mají rodičovskou odpovědnost, a na druhé straně pečující rodinou. Pobyt v profesionální rodině může být i krátkodobý, kdy příkladem může být situace soudního projednávání rozvodu rodičů.

Pojem profesionálních pěstounů nebo pěstounů na přechodnou dobu vstupuje v platnost na základě novely z počátku roku 2013 také u nás. Stovky dětí se díky tomu mohou vyhnout ústavům, kde by musely čekat na svou novou rodinu, či na návrat do té původní.

Jinými slovy shrnuje náhradní výchovnou péči Pešatová (2007), která ji vykládá jako poskytování výchovy, vzdělání a plného přímého zaopatření dětem a mladistvým ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy či předběžného opatření a při poskytování služeb preventivně výchovné péče.

Termíny ústavní a ochranná výchova vysvětluje Diblíková (2002, s. 61-62) základním rozdílem. Ústavní výchova se nařizuje ze sociálních a výchovných důvodů, na druhé straně ochranná výchova navazuje na trestnou činnost a má preventivní charakter. Ústavní výchova trvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dosažení zletilosti jedince. Ve výjimečných případech může být soudem prodloužena až do devatenácti let.

Vojtová (2009) považuje ústavní výchovu za náhradu špatného, či dokonce chybějícího výchovného prostředí, které deformuje vývoj dítěte, což se může projevit i v závadném chování dítěte. Možnost svěření do ústavní výchovy by měla být využita jako poslední možnost v případě, kdy všechna ostatní výchovná opatření selhala. Na druhé straně ochranná výchova slouží jako reakce na spáchání protiprávního činu mladistvým, či dítětem mladším 15 let. Úkolem ochranné výchovy je pozitivním směrem ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj dítěte a chránit společnost před takovým jednáním.

Přehledně shrnuje termín ústavní výchovy Matoušek (2008, s. 240), který uvádí pojem jako opatření navržené orgánem sociálně-právní ochrany dětí a schválené soudem, které se uplatňuje v případech, kdy rodina o dítě není schopna nebo ochotna náležitě pečovat a výchovu dítěte nelze zajistit jiným přiměřeným způsobem. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Uložení ústavní výchovy může, ale nemusí předcházet uložení výchovných opatření. Stejný autor následně poznamenává, že ústavní výchova je v ČR v některých případech vykonávána ve stejných zařízeních jako ochranná výchova, což je právem kritizováno.

Právní úpravu ochranné výchovy lze nalézt v trestním právu v § 84 až § 86 trestního zákona jako ochranné opatření, které se ukládá výhradně mladistvým jedincům. Soud jí nařizuje v případě, kdy mladistvý spáchá trestný čin. Ochrannou výchovu lze takto považovat za náhradu nepodmíněného trestu odnětí svobody pro osoby starší 12 let a mladší 15, které spáchají čin postihovaný u dospělých formou výjimečných trestů nebo u osoby mladší 15 let, která se provinila proti zákonu a není náležitě postaráno o její výchovu. Ochrannou výchovu lze uložit i mladistvým do 18 let, pokud žijí v nevhodném prostředí.

Úkolem následujících podkapitol je charakterizovat zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, vytvořit stručný přehled jejich činností a uvést, jakou úlohu zde plní zařízení preventivně výchovné péče. Základní právní úprava týkající se školských zařízení a práv

a povinností dětí je obsažena v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů ve znění pozdějších předpisů. Jak správně připomíná Bubleová et al. (2011), při zacházení s dětmi a respektování jejich práv je třeba v první řadě dodržovat naplňování Úmluvy o právech dítěte, Listiny základních práv a svobod nebo a také školského zákona.

1.1 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav pro mládež je prvním z výčtu zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Přijímá děti k diagnostickému pobytu nejčastěji na základě soudem vydaného předběžného opatření, případně nařízené ústavní výchovy nebo uložené ochranné výchovy. V praxi se stává, že zařízení přijímá děti k pobytu také na základě dobrovolnosti.

Matoušek (2003, s.158) uvádí, že pobyt v diagnostickém ústavu může být buď nařízený soudem, nebo dobrovolný. Dobrovolný pobyt se realizuje na základě trojstranné písemné dohody mezi rodiči nebo zákonnými zástupci dítěte, dítětem a vedoucím ústavu. Nemusí být v tomto případě podložen žádným soudním rozhodnutím. Dobrovolné pobyty jsou využívány málo, většina svěřenců přichází do ústavu na nedobrovolný pobyt nařízený soudem.

Diagnostický ústav pro mládež realizuje dobrovolné diagnostické pobyty pro děti ve věku od 15 let na základě zákona č. 333/2012 Sb. Tento druh pobytu je formou, jak pomáhat dětem a rodičům, kteří se dostávají do tíživé situace kvůli různým výchovným či vztahovým problémům. Pobyt obsahuje kompletní vyšetření a diagnostiku dítěte, na kterou navazuje převýchovná terapeutickou péče. Cílem dobrovolného pobytu je odhalit příčiny problémů dítěte a nalézt prostředky k jejich řešení a odstranění, eventuálně zmírnění potíží, doporučení výchovných postupů a metod do budoucna.

Vojtová (2010, s. 50) uvádí, že v systému školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy má diagnostický ústav zvláštní postavení s cílem realizovat komplexní diagnostiku jako východisko pro rozhodnutí o další edukaci, přijímá klienty krátkodobě zpravidla na dobu 8 týdnů. Na každé dítě v zařízení je na základě komplexní diagnostiky zpracována komplexní zpráva, která specifikuje výchovné a vzdělávací potřeby a navrhuje program rozvoje osobnosti.

Po uplynutí osmitýdenní lhůty jsou děti s ohledem na výsledky vyšetření a jejich zdravotní stav umístěny do dětských domovů, resp. do dětských domovů se školou, nebo výchovným ústavů. Děti u kterých se neprojevují závažnější poruchy chování mohou přejít do dětských domovů nebo dětských domovů se školou. Při výběru zařízení se bere v úvahu bydliště rodičů dítěte, pokud to nebude ohrožovat mravní vývoj dítěte. Diagnostický a výchovný ústav vychovává děti ve skupinách, kdy v jedné jsou nejméně čtyři a nejvíce osm dětí. Diagnostický ústav řídí resort ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Posláním diagnostických ústavů je také poskytovat podporu a vedení rodičům ohrožených dětí a komplexní práci s rodinou směřující k nápravě vztahů a odvrácení případného sociálního selhání. Dále diagnostický ústav poskytuje po dobu nezbytně nutnou péči dětem zadrženým na útěku z jiných zařízení, popřípadě z místa pobytu nebo přechodného ubytování. Po ukončení pobytu je dítě na základě komplexního vyšetření, pokud je to možné, navraceno zpět do rodiny, nebo je v případě potřeby umístěno do výchovného ústavu či dětského domova.

Diagnostický ústav se řídí zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů v platném znění. Diagnostický ústav spolu s ostatními zařízeními spadá pod resort Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, který spravuje zařízení pro děti a mladistvé od tří do osmnácti let, popřípadě zletilé osoby do devatenácti let.

1.2 Dětský domov

Dětský domov je nejrozšířenější typ školského ústavního zařízení u nás. Pečuje o děti s nařízenou ústavní výchovou ve věku od tří do osmnácti let bez závažnějších poruch chování. Domovy vůči těmto dětem plní úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Jsou zde vychovávány děti ve věku od 3 do 18 let nebo do ukončení přípravy na povolání, nejdéle však do 26 let. Dětské domovy mohou sloužit i nezletilým matkám a jejich dětem.

Dětský domov poskytuje péči dětem, které zde byly umístěny z vážných sociálních nebo výchovných důvodů. Sociálními důvody mohou být např. úmrtí jednoho z rodičů nebo dlouhodobá nemoc matky. K umístění dětí do domovů z výchovných důvodů zpravidla dochází na základě soudního rozhodnutí o ústavní výchově nebo na základě předběžného opatření. V základním dělení rozeznáváme dětské domovy dvojího typu. Rodinné dětské

domovy, u kterých se předpokládá dlouhodobý pobyt v dětské domově a internátní dětské domovy s kratší dobou pobytu. U krátkodobého neboli internátního pobytu bývá délka péče do dvou let. Do dětského domova jsou děti posílány prostřednictvím diagnostického ústavu příslušného regionu. Dětské domovy internátního typu jsou rodinnému prostředí nejvzdálenější, protože prostředí, režim a způsob výchovy se podobá běžnému internátu, ze kterého se děti vracejí zpět k rodičům. Děti z dětských domovů internátního typu se většinou nemají kam vrátit a navíc zde stráví místo předpokládaného dvouletého pobytu i řadu let (Vocilka, 1999, s. 10-11).

Děti jsou vzdělávány v místních školách, které jsou mimo dětský domov, uvádí Matoušek (2013, s. 415) a dodává, že děti mohou být v dětské domově do 26 let, pokud se soustavně připravují na povolání. Většina jich však odchází již v 18 letech, kdy mnohé z nich v té době ještě nemají ukončený učební obor. Podpora těchto dětí po opuštění domova je v současnosti naprosto nedostatečná. Přestože existují domy na půl cesty, jsou pro své potencionální klienty často neatraktivní, protože jim připomínají dětské domovy se značnými omezeními.

Dětské domovy mají v síti školských zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu specifické postavení. Hlavním problémem náhradní výchovné péče nejsou poruchy chování, ale selhání rodičů při plnění rodičovských povinností a výkonu rodičovských práv. Prostřednictvím dětských domovů se zabezpečuje náhradní výchovná péče dětem a mladistvým, kteří potřebují všestrannou výchovnou, sociální a materiální péči, protože z nejrůznějších příčin postrádají vlastní rodinné prostředí. Jedná se o mladistvé, kteří z nějakého důvodu nemohli být osvojeni, umístěni v některé z forem pěstounské péče či předáni do péče jiných fyzických osob než rodičů ve smyslu zákona o rodině.

1.3 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou je zřizován zejména pro děti s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou, které mají závažné poruchy chování, anebo přechodnou či trvalou duševní poruchu a vyžadující specifickou péči. Dalšími klienty mohou být nezletilé matky se závažnými poruchami chování nebo s duševními poruchami, které vyžadují výchovnou nebo léčebnou péči.

Do dětských domovů se školou jsou umísťovány děti od 6 let do ukončení základní školní docházky. Tato zařízení jsou zřizována odděleně a výuka probíhá ve školách, které jsou

součástí dětského domova. Pokud v průběhu docházky pominou důvody, pro které bylo dítě zařazeno do školy zřízené při dětském domově se školou, může být dítě na žádost ředitele dětského domova se školou přeřazeno do školy mimo dětský domov se školou. Pokud dítě ukončí základní školní docházku a není schopno studia na střední škole, nebo nevstupuje do pracovního života, může být umístěno do výchovného ústavu.

Podmínky zřizování dětského domova se školou upravuje §13 Zákona č. 109/2002 Sb. Pojem dětský domov se školou nahrazuje dříve používané názvy dětský výchovný ústav a zvláštní škola internátní.

1.4 Výchovný ústav

Výchovný ústav je školské zařízení pro děti starší patnácti let, kterým byla z důvodu závažných poruch chování soudem nařízena ústavní výchova, případně uložena ochranná výchova. Vzdělávání a profesní příprava je ve většině případů realizována přímo ve výchovném ústavu, kde kromě vychovatelů zabezpečují celodenní provoz také učitelé. Výchovný ústav je sociálně pedagogickým zařízením zaměřeným primárně na rozvoj, změnu a podporu osobnosti klienta a jeho sociálního okolí, nabízí především péči výchovnou nebo převýchovnou, vzdělávací a sociální. Hlavním cílem je zde reedukace převážně mravně narušených jedinců. Zařízení působí primárně v oblasti výchovy, protože stejně jako v rodině a ve škole je důležitá především výchova a převýchova rizikových jedinců. Výchovné ústavy jsou v našich podmínkách především uzavřeného nebo polootevřeného typu, jen výjimečně jde o otevřené typy zařízení (Matoušek, 2013, s. 415).

Ve výchovném ústavu jsou zřizovány základní školy, speciální školy, zvláštní školy, které slouží jako příprava na učební obor nebo střední školu. Kovařík (2004, s. 130) uvádí, že do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, pokud je mu uložena ochranná výchova a v jeho chování se projevují natolik závažné poruchy, že není vhodný jeho pobyt v dětském domově se školou.

Hlavní úkoly ve vztahu k dětem jsou výchova, vzdělávání a sociální začlenění. Podle Matouška (2003, s.159) jsou do výchovného ústavu umísťovány děti a mladiství na základě rozhodnutí soudu, který jim nařídil ústavní výchovu na základě soudního usnesení o předběžném umístění v ústavu, nebo po dohodě s rodiči. Klienty mohou být děti s nařízenou ústavní výchovou, s uloženou ochrannou výchovou a zároveň jimi mohou být

nezletilé matky s dětmi u nichž se projevují poruchy chování, které vyžadují výchovně léčebnou péči.

Matoušek (2013, s. 415-416) dále uvádí, že většina klientů, kteří potřebují pomoc výchovného ústavu, jsou chlapci s vrozenou i sociální zátěží. Jedná se převážně o romské chlapce. Objevují se zde i případy, kdy klienti mají diagnostikována některou z psychiatrických diagnóz, a to i přesto, že školská zařízení nejsou na tento způsob péče dostatečně připravena. V současné době u nás neexistuje vhodná alternativa tohoto typu zařízení a do blízké budoucnosti patrně nemůžeme počítat s tím, že by výchovné ústavy byly nahrazeny jiným typem instituce, např. náhradní rodinnou péčí, ambulantní péčí, nebo probací. Tyto formy patrně zůstanou pouze alternativní nabídkou určenou úzké skupině klientů.

Tématika náhradní výchovné péče a systém zařízení ústavní péče u nás mají určitý rámec, který je ukotvený soustavou legislativních dokumentů. Zákon jasně vymezuje hranice jednotlivých zařízení, a proto je dobré si je na začátku vysvětlit. Jednotlivá zařízení mají své funkce, které zabezpečují pozitivní rozvoj jedince, jeho ochranu, intervenci apod. Na druhé straně podle odborníků se stále potýkají s výraznými nedostatky, a to převedším v návratu jedince zpět do společnosti.

Aby nemuselo docházet k řešení problémů s resocializací jedince do společnosti, pomáhají svými odbornými službami střediska preventivní výchovné péče. Střediska výchovné péče nabízejí preventivní pomoc před potencionálním nařízením ústavní výchovy, ale také po jejím ukončení.

2 STŘEDISKA VÝCHOVNÉ PÉČE

Středisko výchovné péče je školské a výchovné zařízení určené pro preventivně výchovnou péči. Tato péče se zaměřuje na odstranění či zmírnění poruch chování a na prevenci jevů, které je ovlivňují. Je určena rizikové mládeži s negativními jevy chování v případech, kdy není třeba ústavní výchovy nebo ochranné výchovy. Střediska poskytují klientům všestrannou preventivně výchovnou péči a zřizují se jako ambulantní, nebo internátní výchovná zařízení, a některá zařízení nabízí i azylové ubytování. Podle Vocilky (1996, s. 17) je středisko výchovné péče zařízením v rámci prevence, které kromě ambulantní a internátní péče poskytuje i poradenskou péči dětem, mladistvým, jejich rodičům, učitelům a dalším případným zájemcům. Toto zařízení úzce spolupracuje s příslušnými psychiatrickými odděleními a poskytuje poradenské služby dětem vycházejícím ze zařízení.

Cílem každého střediska je snaha zjišťovat problematické chování jedince a včas mu poskytnout péči nebo radu a předejít tak následným problémům, které mohou vést k výskytu sociálně patologických jevů. Podle Vocilky (1996, s. 17) není smyslem středisek vytlačit ani nahradit internátní zařízení. Jsou pouze jednou z dalších forem sociálně výchovné pomoci dětem a jejich rodině. Přestože problémy dětí, které do středisek přicházejí, jsou podobné jako u dětí v internátních zařízeních, vzájemné vztahy a výchovné postupy se liší. Střediska poskytují pomoc případům rodin, které výchovu dítěte zanedbávají a mohou být zdrojem závažnějších problémů, jež by se následně musely řešit ústavní péčí. Střediska jsou tady od toho, aby rodinnou výchovu podporovaly a doplňovaly, ale v žádném případě ji nechtějí nahrazovat.

Obecně lze říct, že středisko je určeno dětem, které mají sklon stát se závislými na alkoholu, drogách, patologickém hráčství, dětem v krizových situacích, např. dětem utíkajícím z domu nebo dětem ze selhávajících rodin. Další skupinou jsou děti, které se navracejí do běžného života po ústavním pobytu. Základní myšlenkou středisek je dobrovolnost, se kterou se děti i jejich rodiče účastní programů.

Střediska poskytují rodičům a pedagogům kompletní informace, nabízí jim možnost konzultací a odborné pomoci. Dále spolupracují s pedagogicko-psychologickými poradnami a s jinými orgány, které se podílejí na prevenci sociálně patologických jevů.

Zákon č.333/2012 Sb., kterým se mění zákon č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve

školských zařízeních vymezuje v § 1 odst. 3 účel středisek, kterým je poskytování preventivně výchovné péče, tedy předcházení vzniku a rozvoje negativních projevů chování dítěte, předcházení narušení jeho zdravého vývoje a přispívání ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte (ČESKO, 2002). Střediska poskytují pomoc rodičům nebo osobám, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy, spojenou s radami k výchově a vzdělávání, s cílem podpořit rodinné vztahy a výchovné prostředí. Ombudsman slibuje tuto péči všem dětem, včetně dětí s nařízenou ústavní výchovu.

Podle zákona má být ve střediscích poskytovaná všestranná preventivně výchovná péče dětem a mládeži s negativními společenskými projevy, pokud u nich nejsou důvody pro výkon ústavní výchovy. Dle zákona mohou být střediska státní, kdy zřizovatelem je MŠMT, anebo mohou být soukromým subjektem. Dále mohou být detašovaným pracovištěm již fungujícího zařízení, které poskytuje např. ústavní péči rizikové mládeži nebo je zvláštní internátní školou. Další možností je, že můžou existovat samostatně (Matoušek a Matoušková, 2011).

2.1 Historie středisek výchovné péče v ČR

Historie středisek se datuje od roku 1984, kdy v Praze 9 na Klíčově vzniká úplně první zařízení, které již připomíná střediska dnešního typu. Toto experimentální zařízení vzniklo jako pracovní výchovná skupina výchovného ústavu pro mládež. Toto zařízení bylo do roku 1990 jediným alternativním zařízením tohoto typu v ČR, než zřizování středisek umožnil Zákon o předškolních a školských zařízeních č. 395/1991 Sb., jak uvádí Matoušek (2003, s. 201). To znamená, že od roku 1991 se střediska stala součástí školských zařízení. Jejich zřizovatelem je stát prostřednictvím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Státní střediska mohla vznikat jako samostatná nebo jako detašovaná pracoviště již existujících speciálních výchovných zařízení (Vocilka, 1997, s. 25). To se mění s příchodem roku 2000, kdy ve školství dochází ke změnám a střediska organizačně spadají pod diagnostické ústavy. Střediska výchovné péče tak od tohoto roku mohou vznikat pouze jako detašovaná pracoviště a rozšiřují tak nabídku služeb stávajících diagnostických ústavů.

Můžeme sledovat, jak výrazně se zvýšil počet zařízení za posledních dvacet let jejich existence. Ve srovnání s ostatními zařízeními ústavní výchovy jsou střediska výchovné péče výrazně nejpočetnější. Přehled vývoje lze sledovat od roku 1993, kdy bylo dle Vocilky (1996, s. 16) registrováno celkem šest středisek. O čtyři roky později, v roce 1997

uvádí Matoušek (2003, s. 203) již třicet dva středisek. Aktuální výčet středisek výchovné péče je uveden na oficiálních webových stránkách ministerstva školství mládeže a tělovýchovy. V současné době je zde registrováno celkem čtyřicet čtyři středisek (MŠMT, ©2013-2015).

Dle koncepce řízení a rozvoje školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a preventivně výchovné péče zřizovaných MŠMT na období 2014 – 2020 se počítá se vznikem nových SVP (MŠMT, ©2013-2015). Bude se jednat o zařízení jak samostatně fungující, tak i zřízené jako součást stávajícího zařízení, která budou poskytovat celodenní a internátní služby. Předpokládá se tak snižování kapacit zařízení ústavní péče. Při zřizování SVP budou podporována ta střediska, na jejichž financování se budou podílet i kraje či obce.

2.2 Legislativa středisek výchovné péče

Střediska výchovné péče jsou zřizována jako samostatné státní školské instituce nebo jako pracoviště již existujících speciálních školských zařízení na základě Zákona o předškolních a školských zařízeních č. 395/1991 Sb. Jak uvádí Matoušek a Kroftová (2003, s. 201), již před tímto rokem existovalo v České republice jedno experimentální středisko, kterým bylo Středisko pro mládež v Praze 9 na Klíčově. Středisko může být podle zákona zařízením soukromým nebo statním, dále může být zařízením samostatným nebo může vznikat jako detašované pracoviště jiného existujícího zařízení, které např. poskytuje ústavní péči rizikové mládeži nebo je zvláštní internátní školou.

Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských poradenských zařízeních upravuje problematiku středisek výchovné péče. Náplň a činnosti střediska upravují zejména § 16 a § 17. Dalším důležitým legislativním dokumentem, který pojednává o preventivně výchovné péči ve střediscích je vyhláška č. 458/2005 Sb., kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče. Tyto dva základní dokumenty dále doplňuje třetí, kterým je metodický pokyn č. 14 744/2007-24 ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy z roku 2007. Metodický pokyn upřesňuje základní činnosti středisek a jejich formy. Dále rozvíjí organizaci těchto činností a podmínky provozu. Dalším dokumentem k činnosti středisek výchovné péče je příkaz ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, č. j. 14 744/2007-24, vydaný v roce 2007, který je směřován ředitelům středisek a upravuje podrobnosti individuálního výchovného plánu podle § 3

vyhlášky č. 458/2005 Sb., dále postupy úplaty za služby střediska a zabezpečení dokumentace ve středisku.

Legislativa středisek výchovné péče není bohužel příliš přehledná díky řadě novel a rozptýlení do celé řady předpisů. Novela zákona o ústavní výchově č. 333/2012 Sb., který nabývá účinnost 1. listopadu 2012 přináší řadu změn. Mění název zařízení školská zařízení pro preventivně výchovnou péči, kterými byli dříve diagnostický ústav a středisko výchovné péče a zavádí nový název školského zařízení, kterým je středisko výchovné péče. Novela tzv. školského zákona, č. 561/2004 Sb. Považuje střediska za školní poradenská zařízení. Dochází také k rozšíření okruhu klientů střediska podle novely o ústavní výchově. Mezi klienty nyní patří dle § 16 odst. 1 děti s rizikem poruch chování, či s již rozvinutými projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji, případně zletilé osoby do ukončení přípravy na budoucí povolání, nejdéle do věku 26 let, dále osoby odpovědné za výchovu a pedagogičtí pracovníci, a také děti, u nichž rozhodl o zařazení do střediska soud. Podle § 17 se služby poskytují až po písemném udělení informovaného souhlasu žadatele s jejich obsahem, způsoby a metodami provádění, očekávanými výsledky a s riziky poskytnutí, resp. neposkytnutí služby. Formy poskytování preventivně výchovné péče se rozšiřují o tzv. terénní péči, která byla i před zapsáním do zákona praxí nejednoho střediska. Jedná se především o poskytování služeb přímo v rodinném nebo školním prostředí klienta.

Následující souhrn přináší základní legislativu týkající se středisek výchovné péče, čili školských zařízení pro preventivně výchovnou péči, která jsou primárně vymezena těmito normami, platnými ke dni zpracování předkládané práce:

- Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivní péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů a dále zákon č. 333/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb.
- Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
- Zákon č. 41/2009 Sb. o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku
- Vyhláška č. 458/2005 Sb., kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče. Vyhláška dále stanovuje příkladný

vnitřní řád střediska a upravuje také podrobnosti rozsahu a náplně činnosti střediska a podmínky poskytování služeb střediska, organizaci střediska a podmínky jeho provozu, stanovuje kritéria přijímání a propouštění osob.

- Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti středisek výchovné péče ze dne 29.6.2007 upravuje organizaci jednotlivých středisek a standardizuje jejich práci.
- Příkaz ministryně školství, mládeže a tělovýchovy č. 21/2007 k činnosti středisek výchovné péče č.j. 14744/2007-24 ukládá ředitelům středisek výchovné péče zřizovaných ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, jak postupovat v případech vypracování individuálního výchovného plánu pro klienta ve středisku, při stanovení úplaty za služby poskytované střediskem a zabezpečení dokumentace ve středisku.
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (č.j. 24 246/2008-6), jehož záměrem je upozornit na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace o jeho projevech a napomoci hledat řešení těchto specifických problémů.

Střediska se dále řídí Vnitřním řádem Střediska výchovné péče a dalšími právními normami, které se pojí k jeho činnosti. Jedná se především o výčet zákonů a vyhlášek, které souvisí s právy dětí a mládeže.

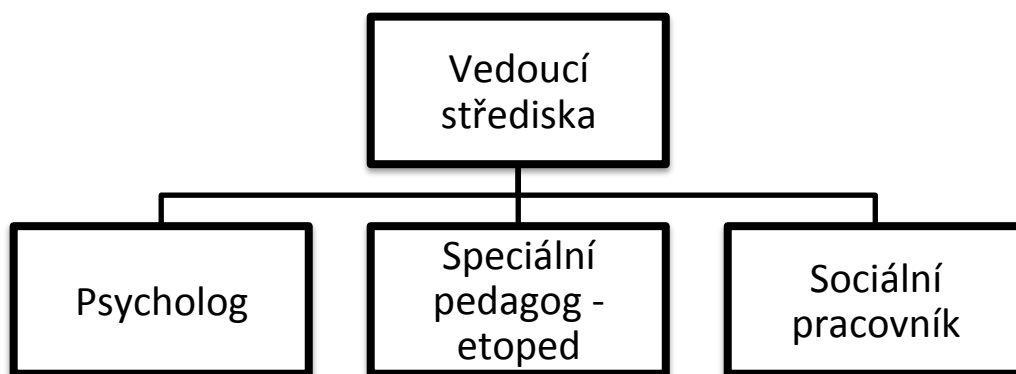
2.3 Odborní pracovníci střediska

Odbornými pracovníky střediska jsou pedagogičtí pracovníci dle zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. Dle tohoto zákona jsou učitel, vychovatel, speciální pedagog, psycholog pedagogickými pracovníky. Dále je to dle znění zákona ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zákona č. 561/2004 Sb. Pedagogičtí pracovníci musí splňovat vedle dalších předpokladů i odbornou kvalifikaci získanou studiem v akreditovaném vysokoškolském studijním programu. U psychologa se jedná o vysokoškolské vzdělání psychologie a u speciálního pedagoga v oblasti pedagogických věd zaměřených na speciální pedagogiku. Pedagogičtí pracovníci si obnovují, upevňují a doplňují kvalifikaci dalším vzděláváním (Česko, 2004).

Základní personální zajištění středisek je poskytováno psychology, jejichž práci je vykonávání činnosti preventivní, diagnostické, léčebné a další, dále speciálními pedagogy – etopedy, kteří zajišťují poradenství a diagnostiku. Pedagogickou činnost ve středisku je zajišťována učiteli a dále odbornými vychovateli, kteří vykonávají pedagogickou činnost v čase mimo školní vyučování. Dalšími zaměstnanci jsou nepedagogičtí pracovníci, jako sociální pracovníci, kteří zajišťují provoz zařízení.

V souladu se zabezpečením základních činností středisek se podle Vocilky (1996, s. 26) jeví jako nezbytné následující personální obsazení:

Obrázek 1: Personální obsazení dle Vocilky (1996)

Optimální tým střediska by měl mít pro komplexní péči ještě další specialisty i pomocný pedagogický personál. Množství personálu bude záležet na charakteru střediska, zda bude ambulantní, interní nebo smíšené, dále na lokalitě ve které se nachází, na počtu klientů a závažnost jejich krizové situace.

Ve většině středisek pracují vysokoškolsky připravení odborníci, ale nezbytné je pro každé středisko mít základní personální obsazení ve složení vedoucího střediska, psychologa, sociálního pracovníka a etopeda. Následující odstavce věnujeme základnímu přehledu pracovní náplně odborného personálu.

Pracovní náplň **vedoucího střediska** spočívá v koordinaci vztahu mezi školou, rodinou, případně výchovným zařízením a střediskem výchovné péče, zabezpečuje administrativní komunikaci a vazby s dalšími institucemi, jako jsou soudy, policie, OSPOD a další. Seznamuje ostatní pracovníky s právními předpisy týkajícími se bezpečnosti práce, požární ochrany a hygieny a dohlíží na jejich dodržování. Jedním z jeho základních úkolů je také obstarat kvalitní organizační, obsahovou a odbornou úroveň práce ve středisku a

koordinace jednotlivých činností tak, aby byla dítěti poskytnuta komplexní péče. Stanoví pracovní náplň pracovníků a kontroluje vedení jednotné pedagogické dokumentace o dětech a rodinách v péči střediska. Dalšími neméně důležitými povinnostmi vedoucího jsou odpovědnost za efektivní využívání svěřených materiálních a finančních prostředků, snaha vytvářet efektivní podmínky pro chod střediska a podílet se na osvětě a propagaci prostřednictvím sdělovacích prostředků. V neposlední řadě se sám podílí na přímé výchovné práci s dětmi (Vocilka, 1996, s. 27).

Nezřídka se stává, že vedoucí střediska je zodpovědný nejen za vedení instituce, ale současně zastává i jednu z jeho odborných funkcí při práci s klientelou. Pokud je středisko součástí nějakého jiného zařízení, tak jeho vedoucím bývá ředitel této instituce nebo jím pověřený pracovník.

Přestože jsou dnes střediska zařazena mezi pracoviště etopedická a zaměřují se na poskytování speciální pedagogické péče, nezastupitelnou úlohu zde hraje psychologická pomoc. **Psycholog** střediska provádí komplexní psychologické vyšetření po příchodu nového jednotlivce do střediska a v průběhu pobytu provádí dle potřeby další orientační psychologické vyšetření, např. se uplatňuje v souvislosti s přechodem sledovaného dítěte do jiného zařízení či školy. Podílí se na spolupráci s ostatními odborníky ve středisku při sestavování individuálního výchovného plánu dítěte potřebnými doporučeními, která by mohla zvýšit efektivitu zvolené metody. Do značné míry spolupracuje také s rodiči a učiteli, s nimiž konzultuje řešení vzniklých výchovných a jiných problémů. Vede o výsledcích psychologických vyšetření a o své poradenské činnosti záznamy (Vocilka, 1996, s. 28).

Speciálně pedagogickou diagnostiku s návrhem opatření na zmírnění nebo odstranění následků výchovného ohrožení dítěte zajišťuje **etoped**. Jeho další pracovní náplní je vypracovávat individuální výchovný plán žáků a seznamuje s ním jeho rodiče i ostatní zainteresované pracovníky střediska. Zpracovává dokumentaci o dítěti s doporučením další výchovné péče a vypracovává analytickou zprávu o dítěti. Dále se podílí na terapeutickém vedení dětí a zajišťuje ambulantní kontakty na střediska. Zpracovává vedoucímu návrhy na metody práce a tyto následně konzultuje také s učiteli škol, do nichž klienti dochází (Vocilka, 1996, s.28-29).

Odborný personál plní dle zákona č. 109/2002 Sb. směrem k dítěti několik základních úkolů, mezi které patří úkoly diagnostické, vzdělávací, výchovně sociální, organizační a

koordináční. Etoped v tom výčtu úkolů zastává především záležitosti organizační a koordináční.

Pracovní náplň sociálního pracovníka ve středisku výchovné péče obsahuje provádění depistáže dětí v daném regionu, navazuje kontakt s rodinami, provádí sociální anamnézu. Spolupracuje se všemi zainteresovanými zařízeními a institucemi, poskytuje konzultace klientům a jejich zákonným zástupcům. Vede evidenci dětí, které prošly střediskem a průběžně kontroluje a aktualizuje tu současnou. K tomu vede další administrativu související s činností střediska, např. eviduje a zakládá korespondenci. Odpovídá vedoucímu střediska za hospodaření se svěřenými finančními prostředky. Jedním z jeho dalších úkolů je sledování nových vyhlášek, předpisů a další legislativy v oblasti prevence poruch chování. K tomuto Vocilka (1996, s. 29) dodává, že v případě azylového či internátního typu střediska musí být zastoupeny další profesní funkce, kterými jsou **učitel, odborný vychovatel a pomocný noční vychovatel.**

2.4 Supervize

Jak již bylo zmíněno výše, pedagogičtí pracovníci si obnovují, upevňují a doplňují kvalifikaci dalším vzděláváním. Je vhodné zmínit několik informací o vhodné alternativě k dalšímu vzdělávání, kterou je supervize. Práce ve střediscích v sobě také zahrnuje některá těžká profesní rozhodnutí, která by mohla supervize usnadňovat. Můžeme mezi ně zařadit způsoby prosazování autority nebo střídání poloh mezi sociální pomocí a některými represivními výchovnými postupy. Pro zjištění účinnosti svých intervencí je třeba získat kvalitní zpětnou vazbu.

Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009-2011 je vládní dokument, který popisuje náležitosti jednotlivých resortů pro zvýšení kvality této péče. Mezi jeho hlavní aktivity patří i vytvoření systému supervize pro všechny pracovníky, kteří poskytují ohroženým dětem péči. Supervize je dnes považována za standardní součást odborného růstu pracovníků v oblasti pomáhajících profesí. Tyto profese jsou specifické svými nároky na odborné a osobnostní kompetence. Supervize pomáhá pracovníkům přemýšlet nad kvalitou jejich práce a zvyšují jejich schopnost reflexe ve smyslu uvědomovaného vnímání vlastní práce a sebereflexe (MPSV, 2009).

Supervize má za cíl rozvoj profesionálních a osobnostních kompetencí jednotlivých pracovníků a odborných týmů. V Metodickém pokynu k poskytování supervize ve

školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních preventivně výchovné péče je supervize vymezena jako odborná podpora, pomoc a zpětná vazba, které vedou ke zvyšování vlastních profesních kompetencí jednotlivých pracovníků a týmů zařízení preventivně výchovné péče (MŠMT, 2010).

Havrdová (2008) uvádí, že podpůrný aspekt supervize je spojený s provázením prožitků pracovníka či týmu a s porozuměním tomu, jak tento pracovník či tým vnímá svoji situaci. Jeho účelem je zejména povzbuzení, posílení a dodání pocitu jistoty, mobilizace odvahy a energie k překonání překážek, zlepšení pocitu z vlastní práce a motivování k další práci na sobě. Supervize zaměřená na metodický aspekt akcentuje především zlepšení znalostí, dovedností a postojů, včetně sebereflexe pracovníků. Účelem řídicího aspektu supervize je obvykle ujasnění si konkrétních hranic a pravidel, podpora jistoty pracovníků ohledně jejich pracovní role v rámci srozumitelného a průhledného pracovního kontextu, který jim umožní kvalitně vykonávat jejich práci.

3 NÁPLŇ ČINNOSTI STŘEDISEK VÝCHOVNÉ PÉČE

Střediska výchovné péče se snaží reagovat na aktuální problémy v oblasti sociální prevence a prevence sociálně patologických jevů mládeže. Oblast delikvence a kriminality dětí a mládeže je stále aktuálním tématem, které má co do počtu případů vrůstající tendenci. Za jednu z příčin této tendence bývá vnímán také dřívější přístup k řešení dětských výchovných problémů. Dřívějším trendem bylo oddělení dítěte z rodinného prostředí s následným nařízením ústavní péče. Tento přístup dnes nahrazují svými činnostmi střediska výchovné péče, která představují přechod k systematické prevenci směrem k dítěti a rodině jako celku.

Střediska představují propojení mezi ambulantní péčí, výchovným poradenstvím a ústavní péčí. Snaží se zachytit první signály problémů či potíží v procesu psychického vývoje jedince a poskytnout mu radu nebo systematickou péči. Takovým přístupem mohou předejít vážným problémům, jakými jsou kriminalita, toxikomanie, některé psychické poruchy apod. (Vocilka, 1997, s. 10).

Ne všichni rodiče jsou schopni dobře plnit své povinnosti ve výchově a to vede k nutnosti podpořit výchovné funkce rodiny institucemi, organizacemi nebo nadacemi. Vzhledem k tomu, že se střediska výchovné péče zaměřují na preventivní speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc dětem s riziky vážící se k výchově, bude v následujících kapitolách snahou vymezit oblast prevence a koncepce, které se k preventivně výchovné péči vážou.

3.1 Prevence a delikvence dětí a mládeže

Mezi základní náplně činnosti středisek patří podpora výchovných funkcí rodiny preventivními opatřeními. Vymezení pojmu prevence nemusí být jednoduché už kvůli šíři toho, co si pod ním lze představit. Prevence se skloňuje ve všední komunikaci velmi často a je prezentována jako lék na různé společenské problémy. Vzhledem k tomu, že prevence není právním pojmem, může mít různé interpretace.

Výraz prevence pochází z latinského *praevenire*, což znamená něčemu předcházet. Podle Matouška (2003, s. 317) je možno rozumět prevenci jako souboru opatření, jimiž se předchází sociálnímu selhání, a to zejména těm typům selhání, která ohrožují základní hodnoty společnosti (kriminalita, prostituce, toxikomanie, xenofobie, rasismus, sociální parazitismus, násilí apod.). Cílem prevence je podle Fischera a Škody (2009, s. 86)

oslabení počtu a vlivu rizikových faktorů a posílení faktorů projektivních na straně jedince, rodiny i prostředí.

Pojmem prevence obecně rozumíme souhrn opatření směřujících ke snaze předejít určitému negativnímu jevu nebo negativnímu vývoji a minimalizovat jevy spojené s rizikovým chováním a jeho důsledky. Prevencí může být jakýkoliv typ výchovné, vzdělávací, zdravotní, sociální či jiné intervence, který se snaží předejít vzniku rizikového chování, zamezuje jeho další progresi, zmírňuje již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhá řešit jeho důsledky.

Primární roli v sociální prevenci a prevenci delikvence dětí a mládeže hraje rodina, která svým vlivem a osobním příkladem formuje vztah dítěte ke společnosti, práci, vzdělání a k životnímu stylu vůbec. Stále častěji se potvrzuje, že děti s poruchami chování a delikventi pocházejí v převážné míře z tzv. problémových rodin, které bývají z různých důvodů dysfunkční. Asociální problémy u dětí tak v různé míře odrážejí rodinnou situaci a většinou jsou jejich důsledkem. Přesto se do konfliktních situací dostávají i normálně fungující rodiny, které nedokáží odpovídajícím způsobem řešit příznaky, které mohou mít pro dítě důsledky vedoucí až k delikventnímu chování (Vocilka, 1996, s. 7-8).

Z tohoto důvodu je vhodné, aby fungoval systém sociální prevence jako ochrana před působením negativních sociálních jevů. Takový systém může zavčas vyhledat a zastavit výskyt znaků rizikového chování. Široká síť institucí, ve které mají vedle ostatních významné postavení střediska, může svými metodami pomoci k odhalování a odstraňování příčin takového chování. Prevence by v tomto smyslu měla působit jak na děti, tak i na jejich rodiče směrem k větší zodpovědnosti rodiny a aktivní snaze o nápravu. Protože rodina vždy není schopna takto působit, je nezbytné, aby oblast prevence byla zájmem odborníků.

Vocilka (1996, s. 8) uvádí, že hlavním cílem prevence je včas podchytit symptomy poruch chování a mravního ohrožení dítěte a na základě podrobné pedagogické, speciálně pedagogické, psychologické, zdravotní a sociální diagnózy hledat optimální formu nápravných opatření. Předcházení poruchám chování spočívá v působení na problémovou rodinu, v analýze etiologie nedostatků ve výchově, ve sledování výskytu poruch chování, v konfrontaci s konkrétními možnostmi společenského působení na jednotlivé faktory vzniku delikvence.

V primární prevenci zastávají zařízení preventivně výchovné péče důležitou pozici. Následnou formou prevence je prevence sekundární, která přichází do popředí v momentě, kdy se nepříznivé vlivy nevhodného rodinného prostředí nepodařilo odstranit primární prevencí ani žádnými jinými opatřeními. Místo sekundární prevence zaujímají školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy. V těchto zařízeních si jedinci uvědomují své společenské odcizení a může dojít ke společenské stigmatizaci. To znamená, že takoví jedinci vnímají své postavení ohrožené či narušené mládeže a to je jednou z příčin pozdější recidivy.

Podle Vocilky (1996, s. 9) je nutností klást důraz na preventivní, podpůrný a náhradní systém ústavní a ochranné výchovy pomocí posílení preventivních aktivit a individuální prevence zřizováním středisek výchovné péče pro děti a mládež, rozšiřováním ambulanti a internátní péče zaměřené na pomoc rodině s cílem společně s rodiči předcházet nejzávažnějším poruchám chování a minimalizovat náhradní institucionální péči a také zajišťovat podmínky pro zvyšování odborné způsobilosti pedagogů a pro větší informovanost rodičů. V neposlední řadě také hledat cesty pro zlepšení práce s rodinou dětí umístěných ve výchovných zařízeních.

3.2 Preventivně výchovná činnost střediska

Preventivně výchovná péče, jak již bylo zmíněno, je vymezena zákonem č. 109/2002 Sb., jedná se o poskytování speciálně pedagogických a psychologických služeb dětem s rozvinutými projevy poruch chování, negativních jevů v sociálním vývoji, u nichž není nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Péče je poskytována osobami odpovědným za výchovu a pedagogickými pracovníky a lze ji rozdělit na tři základní formy. První je péče ambulanti, která probíhá v několika konzultačních schůzkách s klientem, druhou je péče celodenní neboli stacionární, která probíhá formou odpoledního programu a třetí formou je péče internátní, která poskytuje celodenní péči společně s hospitalizací.

V praxi je podle Matouška (2003, s. 201) poskytována preventivní speciálně pedagogická péče dětem, u nichž vzniká závislost na alkoholu či jiných drogách, případně patologické hráčství, dětem v krizových situacích, jež souvisejí s rodinnou situací či se školou, např. dětem utíkajícím z rodin, dětem ze selhávajících rodin a v neposlední řadě dětem propuštěným z ústavní výchovy při jejich integraci do společnosti.

Tato péče se zaměřuje svými činnostmi na odstranění nebo zmírnění již vzniklých poruch chování a stejně tak na prevenci vzniku dalších vážnějších výchovných poruch a negativních jevů v sociálním vývoji dítěte. Není vhodné přirovnávat činnost středisek, jako alternativu ústavní péči. Snahou středisek je docílit předcházení situacím, kdy je umístění do ústavní péče již nutné. Střediska současně nabízejí konzultace, odborné informace a pomoc osobám, jež jsou odpovědné za výchovu a dalším pracovníkům v oblasti výchovy a vzdělávání dětí.

Podmínky činnosti středisek výchovné péče upravuje Metodický pokyn účinný dnem 29. června 2007. Upřesňuje podrobnosti obsahu výchovně vzdělávací péče ve střediscích, rozsah a formy činností a úkonů, organizaci péče a podmínky provozu střediska. Hlavními zásadami, které se promítají do veškeré činnosti střediska, jsou aktivní přístup osob využívajících služeb střediska ke spolupráci a vědomí jejich vlastní spoluzodpovědnosti za očekávané výsledky ve výchově (Metodický pokyn, Čl. 2, s. 2).

Podle § 2 odst. 1 vyhlášky č. 458/2005 Sb., kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče, se dělí základní služby na diagnostické, preventivně výchovné a poradenské. Středisko poskytuje tyto služby v rámci péče o děti několika formami. První z nich je **poskytování jednorázové poradenské intervence**, která se realizuje v obtížné životní situaci klienta a probíhá buď formou osobního setkání, či formou telefonického rozhovoru, popřípadě elektronicky. Zpravidla se jedná o situaci, kdy klienti nemají zájem využít návaznou péči ve středisku a pracovník vyhodnocuje s klienty jejich situaci a nabízí možnosti a doporučení, které při řešení jejich obtíží mají. Druhou formou je **individuální činnost s klientem**, která probíhá ve středisku především jako preventivně výchovná činnost využívající úzké spolupráce s klienty na konzultacích (Česko, 2005).

Tato forma využívá čtyři následující činnosti, které vyplývají z Čl. 3, odd. II., Metodického pokynu upřesňujícího podmínky činnosti středisek výchovné péče:

- 1) **Diagnostická činnost** se provádí po přijetí klientů do střediska, kdy následuje diagnostický a anamnestický proces, jehož cílem je rozpoznání podstatných rysů osobnosti klienta, zjištění jeho potřeb a problémů. Je uskutečňována v rámci komplexního vyšetření v oddělení ambulantním a dále formou dílčích vyšetření, která doplňují předchozí zjištění. Diagnostický proces probíhá buď na počátku spolupráce, nebo může také probíhat i v rámci terapeutického procesu, je-li třeba

doplnit předchozí komplexní vyšetření. Jedná se o psychologickou diagnostiku osobnosti, speciálně pedagogickou diagnostiku poruch chování, diagnostiku sociálního vývoje a příčin poruch chování, na základě diagnostiky je klientovi sestaven individuální plán další spolupráce (MŠMT, 2007, s. 2).

- 2) **Výchovně vzdělávací a reedukační činnost** se zaměřuje především na individuální přístup, kdy si klient pod vedením speciálního pedagoga osvojuje nové znalosti a dovednosti, přičemž se učí rozpoznávat svoje individuální vlohy. Spolupráce s klientem směřuje k podpoře jeho autoregulace a rozvíjení zdravého sebevědomí. Aktivitě zahrnují spolupráci s kmenovou školou klienta i třídním učitelem, nácvik konkrétních dovedností klienta směřuje k zlepšení jeho obtížné životní situace. Pokud z výsledků vyplývá potřeba individuální nebo skupinové integrace, či přijetí ke vzdělávání ve škole samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením, informuje středisko klienta a zákonného zástupce nezletilého klienta a připraví podklady pro rozhodnutí o zařazení klienta do systému vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, respektive zpracuje individuální vzdělávací plán (MŠMT, 2007, s. 3).
- 3) **Terapeutická činnost** probíhá v oddělení ambulantním především formou krátkodobého terapeutického vedení klienta v náročných životních situacích, nebo formou dlouhodobé individuální terapeutické činnosti směřující k zásadnějším změnám klientova chování a postojů. Jedná se o formu individuální práce prostřednictvím sociální terapie, vedení klienta směřující k porozumění jeho problému a změně jeho chování a postojů a osvojení si nových dovedností (MŠMT, 2007, s. 3).
- 4) **Poradenské činnosti** s klientem představují zejména osobní konzultace v širokém spektru poradenské problematiky a při volbě další vzdělávací cesty či při výběru vhodné profesní přípravy. Jde o poradenskou činnost zaměřenou na předcházení vzniku rizikových jevů, na řešení problémů vzniklých v důsledku poruch chování klienta a nežádoucích vlivů a o odbornou činnost zaměřenou na podporu při začleňování klienta do společnosti (MŠMT, 2007, s. 3).

Třetí formou je **skupinová činnost s klienty**. Zde probíhá preventivně výchovná činnost ve skupině, která usnadňuje klientům přijetí nápravných zkušeností a ulehčuje nácvik žádoucích sociálních rolí. Skupinové činnosti s klienty probíhají jak v oddělení ambulantním, tak v oddělení celodenním a internátním. Podrobné stanovení práce se

skupinou v rámci ambulance střediska určují potřeby cílové skupiny, velikost skupiny apod. Řídí se zásadami skupinové psychoterapie a skupinové dynamiky. **Poskytování služeb zákonným zástupcům nezletilého klienta** je čtvrtou formou pomoci, kterou střediska nabízí a probíhá především jako preventivně výchovné poradenství, kde získávají klienti řadu odborných rad, podnětů a doporučení zaměřených na ozdravení výchovného stylu a výchovných postupů, odstranění nedostatků v oblasti výchovných nároků, kontroly a uplatňovaných sankcí. Dále je také formou terapeutické činnosti, při níž se s rodičem, rodinou nebo skupinou rodičů systematicky pracuje, poskytuje se psychologická podpora při nápravě problémů, směřuje ke zdravému rozvoji osobnosti dítěte a jeho řádnému zapojení do společnosti. Součástí preventivně výchovné činnosti střediska mohou být podle místních podmínek víkendová setkání rodičů s dětmi a spolupráce rodičů s pedagogickými pracovníky na přípravě a realizaci programů střediska (MŠMT, 2007, s. 3-7).

Mezi další služby, které středisko poskytuje v rámci péče o děti, je dle vyhlášky o střediscích výchovné péče třeba zařadit spolupráci se školami, se školskými poradenskými zařízeními, s orgány sociálně-právní ochrany dětí, se zdravotnickými zařízeními a dalšími orgány podílejícími se na prevenci a řešení rizikového chování klientů. Možnosti spolupráce středisek s dalšími zařízeními věnujeme samostatnou kapitolu.

3.3 Možnosti spolupráce středisek s dalšími zařízeními

Při přijetí žáka školy do péče střediska je důležitá spolupráce s jeho původní školou. Středisko si vyžádá od ředitele nebo školního psychologa či školního speciálního pedagoga zprávu o žákovi. V té je zajímavá prospěch klienta, jeho zařazení do žákovského kolektivu a diagnostická zjištění. Zpětnou spolupráci poskytuje ambulantní oddělení pedagogickým pracovníkům školy odbornými informacemi z oblasti prevence sociálně patologických jevů, diagnostické a poradenské služby i metodickou pomocí. Středisko také může zabezpečovat pro školu preventivně výchovné činnosti s jednotlivými třídami na různá témata jako cílené speciálně pedagogické programy pro třídní kolektivy při předcházení a řešení problémů šikany, intolerance a diskriminace, zneužívání návykových látek apod. (MŠMT, 2007, s. 7-8).

V případě klienta se speciálními vzdělávacími potřebami středisko zajišťuje péči o klienta ve spolupráci s pedagogicko-psychologickými poradnami nebo speciálně pedagogickými centry. Pedagogicko-psychologické poradny provádějí u problémových jedinců a žáků škol

běžného typu diagnostickou a terapeutickou péčí, při které se orientují např. na zjišťování školní zralosti, na pedagogiko-psychologické ovlivňování výukově opožděných, případně výchovně zanedbaných dětí atd. U mravně narušených nebo ohrožených dětí budou specificky zaměřenou speciálně pedagogickou péčí rozvíjet střediska. Přestože v obsahu a organizaci obou zařízení jsou určité odlišnosti, společným zájmem obou je poskytovat psychologickou, pedagogickou a sociální péči klientům s vývojovými, výchovnými a výukovými problémy. Jejich spolupráce je důležitým předpokladem pro vyhledávání a ovlivňování dětí a mládeže, jejichž vývoj je ohrožen nebo narušen. Nezbytná je také spolupráce při vzájemných konzultacích a výměně diagnostických materiálů, které byly již v jednom zařízení zpracovány, protože opětovné diagnostikování dítěte představuje další zátěž a vede k oddálení potřebné péče (Vocilka, 1996, s. 37-38).

Speciálně pedagogická centra jsou zařízení, která poskytují poradenské služby školám a školským zařízením pro zdravotně postižené, jejich rodičům, orgánům státní správy ve školství a orgánům dalších resortů zabezpečujících péči o zdravotně postižené děti a mládež. Do těchto center nejsou přijímány děti a mládež s výchovnými problémy, ovšem pracovníci často zjišťují určité znaky mravního narušení dítěte, nebo patologické projevy v rodině. To jsou případy pro spolupráci se středisky výchovné péče. Centra využívají zaměření středisek na tuto klientelu a opačně, pokud se ve středisku objeví klient, u něhož převažuje určitě zdravotní postižení, navazuje středisko spolupráci s příslušným pedagogickým centrem (Vocilka, 1996, s. 39).

K posílení preventivně výchovné péče o děti a mládež s výchovnými problémy významnou měrou přispívá spolupráce střediska s orgány sociálně právní ochrany dětí. Ta v sobě zahrnuje především poskytování informací, vypracovávání podkladových zpráv a přímou spoluúčast při poradenské a preventivní činnosti. Středisko má v tomto vztahu zákonnou povinnost předávat orgánu sociálně právní ochrany dětí informace o skutečnostech, u nichž je podezření, že zákonní zástupci nezletilého klienta nebo jiné osoby odpovědné za výchovu neplní povinnosti, nebo zneužívají, či nevykonávají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti. Také v případě, kdy klient spáchal trestný čin, nebo byl trestný čin spáchán na klientovi. V případě, že je OSPOD opatrovníkem, vykonává dohled nad výchovou, nebo jsou-li údaje vyžádány pro účely soudního řízení, poskytuje středisko ústní informace, či podává písemné zprávy o diagnostických závěrech klienta, informace o délce, formě a druhu služeb klientovi a o spolupráci se zákonnými zástupci nezletilého klienta. (MŠMT, 2007, s. 10).

Středisko dále spolupracuje také se zdravotnickými zařízeními a jinými zařízeními, které zaměřují svou činnost na prevenci a řešení rizikového chování klientů. V této spolupráci se jedná především o vzájemnou informovanost. Středisko poskytuje všem klientům základní informace a kontakty na jednotlivá zařízení. Komunikace, informovanost, vzájemný respekt a angažovanost jsou hlavní podmínky kvalitní spolupráce.

V průběhu více než dvacetileté historie středisek se stala spolupráce jednotlivých středisek s dalšími organizacemi běžnou praxí. Častá je spolupráce s organizacemi zabývajícími se volným časem dětí a mládeže, školami a nabídkou jejich zájmových kroužků, domy dětí a mládeže nebo sportovními kluby. Spektrum služeb a nabízených programů je v jednotlivých střediscích různý. Značnou část programů organizují pracovníci střediska samy, v některých případech podle Vocilky (1996, s. 23) střediska využívají spolupráce s organizacemi a náročnější akce v přírodě organizují spolu s nimi. Tato spolupráce je vhodná, protože ne všechna střediska mají dostatečné sportovní zázemí a materiální vybavení, aby poskytla možnost využít širší nabídku volnočasových aktivit klientům sama.

4 SHRNUÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

V předchozí části práce byla nastíněna teoretická východiska navazující na problematiku řešenou v praktické části práce. Snahou bylo poskytnout základní přehled o fungování institucionální výchovy dětí a mládeže v ČR a ujasnit jakým způsobem do této soustavy zapadá středisko výchovné péče. Významná pozornost byla věnovaná vymezení organizace výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče a podrobnostem jejich činností. Vzhledem omezenému počtu odborné literatury, která se věnuje přímo střediskům výchovné péče, byla nutnost rozboru legislativních dokumentů. Další součástí teoretické části je také přehled historie středisek výchovné péče na území ČR od jejich vzniku, až po současnost. Podstatné bylo také zpracovat přehled základní legislativy, která se k problematice středisek výchovné péče vztahuje. Výčet těchto předpisů bylo třeba díky řadě novel a rozptýlení do několika předpisů sjednotit a jmenovat zásadní změny. Následující odstavce byly věnovány přehledu pracovníků odborného personálu a náplni jejich činností. Z praktické části vyplynula jako podstatná zmínka o možnostech supervize, která může pomoci pracovníkům získávat adekvátní zpětnou vazbu k jejich práci. Úkolem bylo také vymežit a blíže popsat základní pojmy, které souvisí s činností středisek výchovné péče. Mezi tyto patří především prevence, delikvence dětí a mládeže, preventivně výchovná péče a další. Významnou součástí praktické části práce se stala otázka spolupráce střediska s dalšími organizacemi. Nechybělo proto ani teoretické vymezení takových spoluprací na základě dostupné literatury. Ze studia odborné literatury a vybraných legislativních dokumentů byla shrnuta základní teoretická východiska nezbytná pro potřeby této práce. Uvedený přehled je teoretickým základem pro výzkumné teorie, které vyplývají z praktické části práce.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

V úvodu této kapitoly představíme zvolený metodologický přístup, podle kterého bylo v praktické části postupováno. Současně popíšeme výzkumný problém, cíle výzkumu a výzkumné otázky, strategii výzkumu, metodu získávání dat a výzkumný soubor, se kterým bylo pracováno. Nejprve uvedeme hlavní důvody, proč byla zvolena daná metoda výzkumu a co je podstatným zájmem praktické části práce.

V praktické části diplomové práce byla s ohledem na povahu zkoumaného problému zvolena kvalitativní metoda výzkumu, která má dle Hendla (2005, s. 30) přinést nové poznatky a zodpovědět kladené výzkumné otázky.

Základním zájmem výzkumné práce je zmapování systému fungování střediska výchovné péče, popis vztahů a problémů s nimi spojenými. Podle Hendla (1997, s. 12) obsahuje popis a interpretaci sociálních nebo individuálních problémů kvalitativní výzkum a podstatou takového výzkumu je vytvoření komplexního, holistického obrazu o zkoumaném jevu nebo problému.

Kvalitativní přístup ve výzkumu se dle uvedeného jeví jako vhodný k povaze řešeného problému. Strauss a Corbinová (1999, s. 11) uvádí, že kvalitativní metody mohou být použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme. To je jedním ze zájmů tohoto výzkumu, kterým je vyličit názory pracovníků zařízení na jevy, jež ovlivňují chod a fungování zařízení.

V kvalitativním výzkumu je důležité si uvědomit, jak je významná role výzkumníka. Ten pracuje nejčastěji s narativními texty a jejich vyhodnocování se odvíjí především od kvality vlastního porozumění dané interpretaci a od osobního přístupu k získanému materiálu. Podle Čermáka (2002, s. 12) je kvalitativní výzkum procesem dotazování, jenž směřuje k porozumění a zakládá se na výrazné metodologické tradici dotazování, explodující sociální problém nebo problém jedince. K přístupu psychologických věd v kvalitativním výzkumu Miovský (2006, s. 18) vysvětluje, že kvalitativní přístup při využití principů jedinečnosti a neopakovatelnosti vychází z kontextu, vývoje děje a dynamiky. Dále dodává, že v jeho rámci cíleně pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoli psychologického zkoumání.

Při kvalitativním výzkumu se zaměřujeme na názory, pocity a zkušenosti jedinců, na základě kterých máme možnost definovat sociální poměry z autentických zdrojů. Tento

metodologický záměr odpovídá účelu tohoto výzkumu, kterým je snaha porozumět činnostem a souvislostem, které ovlivňují provoz vybraného zařízení. Tato výzkumná metoda byla zvolena také vzhledem k tomu, že umožňuje zkoumat výzkumný problém více do hloubky a poskytuje mnoho údajů o zkušenostech malého počtu jedinců, který odpovídá struktuře zařízení.

5.1 Výzkumný problém

Na začátku výzkumu přichází určitý nápad nebo námět, který vyvolává otázky nebo diskuze. Do tohoto výzkumu vnikla inspirace na základě článku v kulturně politickém měsíčníku Olomoucký kraj z října 2013. V tomto periodiku mě zaujal článek, v němž je uveden rozhovor s vedoucím Střediska výchovné péče v Tršticích Miroslavem Raindlem. Ten zde hovořil o poslání a činnosti středisek a současně o problémech zřizování a působení takových zařízení. Toto téma mě zaujalo a stalo se předmětem diskuse s vedoucím střediska a dětským psychologem Miroslavem Raindlem a dalšími lidmi, kteří znají prostředí a problémy zkoumané oblasti. Na základě těchto diskuzí byl zvolen výzkumný problém pro realizaci tohoto výzkumu.

Miovský (2006, s. 88) uvádí, že výzkumný problém stojí na začátku realizace výzkumu. Vyžaduje určitý přehled o dané problematice a ten je postupně zpřesňován do podoby výzkumné otázky. Naproti tomu podle Švaříčka a Šedové (2007, s. 64 – 65) stanovení výzkumného problému znamená definovat, čemu se bude výzkum věnovat, přičemž je to jev, kterému plně nerozumíme a potřebujeme o něm získat více informací.

Výzkumným problémem této práce je činnost vybraného střediska výchovné péče a vnější i vnitřní problémy, se kterými se jeho provozovatelé při působení ve středisku setkávají. Při upřesnění výzkumného problému vycházím ze současné situace ústavní výchovy v České republice, kdy Evropská unie má vážné připomínky k systému ústavní výchovy a požaduje změny. Na základě toho vznikají koncepce úředníků a politiků, které by měly pružně reagovat i na postřehy ze strany činnosti jednotlivých středisek.

5.2 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cíle tohoto výzkumu vychází z již definovaného výzkumného problému. Stanovení cíle výzkumu a výzkumných otázek reprezentuje pomyslnou cestu, kterou by měl výzkumník podle Švaříčka a Šedové (2007, s. 64) následovat tak, aby jej vedla k naplnění tohoto cíle a k odpovědím na výzkumné otázky. Stanoveny byly proto následující hlavní a dílčí

výzkumné cíle. Dílčí cíle se utvářely až v průběhu výzkumu, kdy se teprve v rámci analýzy rozhovorů odhalovala nosná témata praktické části práce.

Hlavní sledovaný cíl práce:

- 1) Zjistit a popsat rozpory mezi požadovanými zájmy různých okolních subjektů na středisko a jeho reálnými dispozicemi.

Dílčí výzkumné cíle:

- 1) Zjistit vliv právní problematiky na chod střediska výchovné péče.
- 2) Zjistit rozpory mezi požadavky klientů a dispozicemi střediska.
- 3) Srovnat požadované nároky na středisko s reálnými prostředky střediska.
- 4) Popsat možnosti spolupráce s organizacemi, se kterými se středisko setkává.
- 5) Popsat problémy komunikace, s nimiž se při výkonu své práce zaměstnanci setkávají.
- 6) Popsat jaké problémy ztěžují provoz střediska a jak se s nimi zaměstnanci vypořádávají.

Ze stanovených výzkumných cílů vychází základní výzkumné otázky, jejichž odpovědi pomohou dosáhnout určených cílů. Švaříček a Šedová (2007 s. 69) pokládají výzkumné otázky za základ každého výzkumu. Výzkumné otázky musí být dle těchto autorů v souladu se stanoveným cílem a výzkumným problémem, načež představují zúžení a určení výzkumného problému.

Výzkumné otázky byly stanoveny takto:

- 1) Jak ovlivňuje činnost střediska právní vymezení?
- 2) Jaké obtíže mohou vznikat ve vztahu klient a středisko?
- 3) Jaké jsou současné prostředky a možnosti střediska ve srovnání s požadovanými nároky?
- 4) Jaká je spolupráce s partnerskými, nebo nadřazenými organizacemi?
- 5) Jaké problémy komunikace mohou vznikat při výkonu práce zaměstnanců?
- 6) Jaké problémy ztěžují provoz a jak se s nimi středisko vypořádává?

Výzkumné otázky mají být směřovány k prozkoumání určité situace a výzkumníkovi mají pomoci usnadnit vést výzkum směrem, na který je zaměřený jeho předmět (Strauss, Corbinová, 1999, s. 25).

5.3 Strategie výzkumu

Vzhledem k povaze výzkumného problému byla v tomto kvalitativním výzkumu zvolena metoda zakotvené teorie. Pro získání přehledu v problematice metody zakotvené teorie byla ústředním zdrojem monografie Strausse a Corbinové (1999), kdy Strauss je považován za jednoho z autorů této metody. Cílem této metody není ověřit nějakou již předem vzniklou teorii. Naopak nezačínáme teorií, kterou bychom následně ověřovali, ale spíše začínáme zkoumanou oblastí a necháváme, ať se vynoří to, co je v této oblasti významné (Strauss, Corbinová, 1999 s. 195).

Tato metoda umožňuje proniknout do jádra problematiky a vytvořit nová stanoviska, která vycházejí ze zkoumané oblasti a popisují ji. V rámci této práce zůstaneme na popisné úrovni analýzy dat.

V rámci zakotvené teorie je třeba jednotlivé rozhovory kódovat, což znamená označovat jednotlivé textové úseky a pojmenovat je obecnými pojmy, které jsou později dále kategorizovány. Ty části textu, které obsahují podobný význam, jsou označovány kódy, které spadají do stejné kategorie (Strauss a Corbinová, 1999, s. 43 - 45). Výsledkem kódování jsou kategorie, se kterými lze dále systematicky pracovat a vzájemně je mezi sebou vztahovat.

Prvním stupněm je tzv. otevřené kódování, což je proces rozebírání, prozkoumávání, porovnávání a kategorizace údajů. Druhým stupněm je axiální kódování, ve kterém jsou kódy z otevřeného kódování opětovně přeuspořádány dle jednotlivých vazeb mezi kategoriemi. Strauss a Corbinová (1999, s. 71) uvádějí, že v axiálním kódování se více zaměřujeme na bližší určení hlavní kategorie pomocí podmínek, které jej zapříčiňují, kontextu, v kterém je zasazen, strategií jednání a interakce, pomocí kterých je zvládnán, ovládnán nebo vykonáván a následků těchto strategií.

Selektivním kódováním budeme tvořit paradigmatický model, který byl navržen Straussem a Corbinovou. Tento model určuje kategorie: příčinné podmínky, jev, kontext, intervenující podmínky, strategie jednání a interakce a následky. Pokud budou data a kódy

z rozhovorů vhodně uspořádány do paradigmatického modelu, následná práce a přezkoumávání kódů je přehlednější.

Příčinné podmínky jsou události, případy, dění, které vedou k výskytu nebo vzniku nějakého jevu. Jevem je ústřední myšlenka, dění, na které se zaměřuje soubor interakcí nebo k němuž má tento soubor jednání nějaký vztah. Kontext je soubor vlastností náležejících jevu. Intervenující podmínky jsou obecné podmínky, které ovlivňují strategie jednání nebo interakce. Pomocí strategií jednání a interakcí je jev zvládán, ovládán, vykonáván a následky jsou výsledky či následky předešlých strategií. (Strauss a Corbinová, 1999, s. 73-78)

Třetí a poslední fázi je kódování selektivní, to představuje další stupeň přezkoumávání dat a kódů. Hendl (2005, s. 251) uvádí, že se výzkumník snaží vyhledat hlavní témata a kategorie, které budou ústředním bodem vznikající teorie.

Obsah jednotlivých kategorií a vztahy získané ze všech fází kódování vytváří analytický příběh, prostřednictvím kterého se snažíme na základě vlastního porozumění popsat zkušenosti respondentů, základní společné prvky a jejich vztahy. Nevýhodou tohoto typu výzkumu je, že získané závěry nelze jednoduše zobecnit a je možno je využít pouze jako empirické setkání tváří v tvář se zkoumaným problémem.

5.3.1 Metoda získávání dat

Data byla získána metodou polo-strukturovaných rozhovorů. Jedná se o jednu z nejrozšířenějších forem rozhovorů, které jsou vhodné pro sběr kvalitativních dat, což potvrzuje Miovský (2006, s. 159). Výhodou je, že můžeme kombinovat prvky nestrukturovaného i plně strukturovaného interview. Při polostrukturovaném interview podle Miovského (2006, s. 160) můžeme využít následné inquiry, nýbrž provést následné upřesnění a vysvětlení odpovědí účastníka formou kladení doplňujících otázek, nebo si necháme dodatečně vysvětlit, jak danou věc účastník myslí. Tímto způsobem bylo při rozhovorech postupováno.

Při tvorbě předem připravených otázek byl kladen důraz na formulaci a srozumitelnost. Pořadí pokládání otázek bylo stejné pro všechny rozhovory, avšak podle toho, kam začal respondent ve své odpovědi mířit, byly kladeny další rozvíjející otázky. Díky polostrukturovaným rozhovorům je možné, aby se odpovědi jednotlivých respondentů mohly

následně srovnávat a lépe vyhodnocovat. Před provedením rozhovorů byl každý z účastníků seznámen s tím, že rozhovor bude nahráván na diktafon.

Základní rozhovory byly uskutečňovány v průběhu měsíců prosince až února. V březnu byl proveden ještě poslední rozhovor, z důvodu dostatečného nasycení všech požadovaných kategorií. Jedním z důležitých faktorů úspěšného polo-strukturovaného rozhovoru jsou vnější podmínky, tedy prostředí (Miovský, 2006, s. 160-161). Vzhledem k tomu bylo zvoleno klidné prostředí areálu střediska, které bylo pro účastníky výzkumu blízké. Data všech rozhovorů byla přepsána do textového programu Microsoft Word. Tento přepis Reichel a Kroftová (2009, s. 165) nazývají transkripce, čili převedení dat z audiozáznamů do textové formy, se kterou bude možno dále pracovat. Hendl (2005, s. 208) uvádí čtyři způsoby transkripce textového materiálu, jimiž jsou doslovná, komentovaná, shrnující a selektivní transkripce. Pro tuto práci bylo užito metody doslovné transkripce. Vzhledem k tomu, že při transkripci byla potřeba četného opakování poslechu záznamu, si tato fáze vyžádala hodiny práce. Na druhou stranu bylo toto úsilí zhodnoceno při analytické práci s textem, protože výhodou byla vysoká míra obeznámenosti s obsahem nahrávek.

Z pohledu začínajícího výzkumníka je dobré si uvědomit na začátku výzkumu také rizika, která se s užívanými metodami pojí. V průběhu polo-strukturovaného rozhovoru hraje důležitou roli přístup výzkumníka k účastníkům výzkumu. Výzkumník může snadno podlehnout riziku ovlivňování výpovědí. Je vhodné přiměřeným způsobem podněcovat rozhovor, ale současně zůstat neutrální, aby výpovědi nežádoucím způsobem neovlivnil.

5.4 Výzkumný soubor a realizace rozhovorů

Výběr výzkumného souboru byl zvolen metodou záměrného (účelového) výběru, kdy pro výběr výzkumného vzorku používáme postup cíleného vyhledávání účastníků podle určitých vlastností (Miovský, 2006, s. 138). Na základě struktury pracovníků ústavu bylo vybráno pět respondentů, kdy každý z nich zastupoval jiný druh pracovní náplně. Konkrétně se jednalo o psychologa, etopeda, vychovatele, sociálního pracovníka a vedoucího ústavu. Všichni respondenti jsou současní zaměstnanci vybraného střediska, a tudíž mohou poskytnout aktuální postřehy a názory týkající se místní problematiky.

Rozhovory s účastníky probíhaly na přátelské kolegiální úrovni a byla vidět ochota a snaha spolupracovat. Před začátkem rozhovoru byla uvolněna z počátku formální atmosféra krátkým představením a seznámením s důvodem výzkumníkovy návštěvy. Všichni

respondenti byli seznámeni s okolnostmi výzkumné práce, s tím, že jde o diplomovou práci, která je realizována v rámci magisterského studia v oboru sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. V návaznosti na to byli vždy účastníci obeznámeni se způsobem záznamu rozhovoru na diktafon. S touto skutečností neměl nikdo z respondentů žádný problém. Samotné rozhovory probíhaly v pohodové atmosféře.

6 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Při výkladu výsledků tohoto výzkumu byl následován způsob práce podle postupu, organizace a metod zakotvené teorie Strausse a Corbinové. Výsledky jsou prezentovány prostřednictvím analytického příběhu, který popisně a z hlediska osobní zkušenosti respondentů představuje rozpory mezi požadovanými zájmy různých okolních subjektů na středisko a jeho reálnými dispozicemi. Tyto jsou prezentovány také prostřednictvím modelu vztahů mezi jednotlivými kategoriemi, které mají svůj původ v paradigmatickém modelu Strausse a Corbinové. Obsah těchto kategorií byl tvořen rozbořem a klasifikací společných aspektů jednotlivých výpovědí. Při zpracování výsledků výzkumu byl dodržen postup dle Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 87), kdy po nasycení kódů vznikly kódováním materiálu základní kategorie, na základě kterých má vznikat teorie zaměřující se na tvrzení o vztazích mezi kategoriemi. Prezentace získaných dat v tomto případě zůstává u popisu vztahů mezi jednotlivými kategoriemi. Celý příběh doplňují některé přímé citace výpovědí, které podtrhují jeho autenticitu. Při vyhodnocování výsledků byl kladen důraz na shrnutí nejdůležitějších získaných informací.

6.1 Analytický příběh

Středisko výchovné péče zřizuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR a organizačně spadá pod diagnostický ústav. Díky tomuto propojení je nezbytná spolupráce obou zařízení. Nejen tato spolupráce je založena na řadě zákonů a dalších legislativních dokumentů. Tyto právní předpisy nabyly novelizací řadu změn a rozšíření, na které musí zařízení reagovat. Obecnou úlohou středisek je snaha o diagnostiku a nápravu výchovného problému, který nastal u dítěte s tím, že se pracuje nejen s ním, ale také s jeho nejbližším okolím, kterým je rodina a škola. Pro středisko je tedy nutností spolupracovat a komunikovat také s nimi. Celkový úspěch a naplnění očekávání všech stran pomyslné domluvy je závislý nejen na vzájemné komunikaci všech stran, ale také na zázemí a podmínkách pracovního prostředí. Dostatečný počet speciálně připravených odborníků, uspokojivé finanční zdroje nebo dobré materiální vybavení rozhodují o žádoucích výsledcích odborné činnosti střediska. Své výhody přináší i aktivní kontakt s dalšími organizacemi. Takto můžeme popsat základní momenty a vztahy, které určují kvalitu činností a celkového provozu střediska. Na ideální podmínky se při své každodenní práci ve středisku zaměstnanci nemohou spoléhat. Jejich úkolem je čelit řadě problémů a nevyřešených otázek. Na popis těchto pracovních záležitostí a schopnosti pracovníků řešit

je se zaměřuje následný příběh, který je rozdělen do šesti kategorií a několika subkategorií, jež se navzájem propojují a vytváří vztahový model.

6.2 Příčinné podmínky: Tendence zákonných opatření

Subkategorie: Výhrada dobrovolnosti

Prevence byla základní myšlenkou při práci středisek výchovné péče od transformace ústavní výchovy po roce 1989. Tato preventivní práce byla založena na dobrovolnosti a motivaci pracovat. Stejně tak středisko s působištem v Tršicích uvádí na svém webu mezi informativními sděleními, že pobyt ve SVP je dobrovolný a nechota spolupracovat či opakované porušování Vnitřního řádu může mít za následek předčasné ukončení či přerušeni pobytu. O zásadě dobrovolnosti pobytu se zmiňuje i jeden respondent. *(R1) Pobyt je dobrovolný. Zásada dobrovolnosti je prioritou pobytu ve středisku..*

Návrh na umístění dítěte do střediska, které by mělo působit preventivně, může podat škola, kurátor pro mládež, tedy OSPOD, rodiče či samotné dítě a nyní po novelizaci zákona o sociálně právní ochraně dětí je možné umístit dítě i rozhodnutím soudu. *(R1) Bohužel co je trošku i úskalí, ... že už stát formou zákona 109 a 359 v podstatě rozšířil působnost a že už i soudce, kurátor v podstatě mohou přes soud nařídít ... Tím jakoby se vytrácela trošku ta dobrovolnost.*

Na základě takových změn zákona vyvstávají pro střediska nezodpovězené otázky, s nimiž přicházejí problémy, se kterými se musí vypořádat. Jako první přichází rozpor s porušením Vnitřního řádu střediska, kdy dítěti, které odmítá dodržovat pravidla střediska, může být pobyt předčasně ukončen či přerušen. To v případě pobytu nařízeného soudně tak snadno nelze. Problém pramení i z faktu, že ze soudního nařízení jsou děti do střediska umístěny, aniž by byl pobyt a jeho pravidla s dítětem projednána předem v ambulantní části. *(R1) ..klient napřed by měl projít ambulantní péči.*

V ambulantním oddělení je poskytovaná docházejícím klientům prvotní péče, probíhá pohovor, seznámení a je zpracován anamnestický dotazník. Na základě tohoto je učiněna nabídka konkrétní formy pomoci.

Subkategorie: Modifikace zařízení

Tendence středisek rozvíjet se a nacházet své místo v systému preventivní výchovy končí dalšími právními změnami. Modifikace začaly podřízením středisek diagnostickým ústavům, což vedlo k prvním omezením činnosti středisek. Některá střediska byla dokonce

zrušena. V současné době jsou v diagnostickém ústavu děti, které patří do dětského domova a do dětského domova se školou. A dále děti patřící do diagnostických ústavů směřují do středisek výchovné péče. Proč mají obměny systému tento trend vysvětluje jeden z respondentů. (R1) *..protože Evropská unie kritizuje ČR, že má příliš mnoho lidí v ústavní výchově. Tak samozřejmě se hledají cesty. ...hledá se řešení a aby to dítě nemuselo projít diagnostickým ústavem, tak se zkouší ještě a je umístěno nařízením soudu k preventivně výchovnému pobytu do střediska výchovné péče.*

Zde vyvstává problém, kdy by do středisek výchovné péče měly být přijímány děti na předběžné preventivní opatření. V případě, že jsou do střediska umístovány děti nařízením soudu, jedná se spíše už o výchovné opatření, než o prevenci a očekává se větší sociální kontrola. Mezi těmito klienty může docházet k některým střetům zájmu. (R4) *...ted'ka se diagnostáky pomalu utlumujou a my přebíráme tu jejich klientelu. Což není úplně dobře, protože tam jsou opravdu mnohdy děti z ulic, zatímco tady jsou jako děti, původně to bylo myšlený, který mají počínající poruchy chování. Který třeba mají neshody v rodině, který jsou z ohrožených rodin, ale tam jsou už opravdu kriminální delikventi. ... I když třeba jako na první pohled, tak jakoby ta péče o ně vypadá dost podobně, tak ve chvíli, kdy se to smíchá, tak opravdu jako přijde problém.*

Mezi pomocí a sociální kontrolou je rozdíl v tom, že klient, ať už rodič nebo dítě samo, si o pomoc přijde říct z vlastního zájmu. Ovšem sociální kontrolu potřebují klienti, na jejichž problém přišel někdo jiný a jeho řešení je určitým způsobem dáno povinně a pod dozorem. Tento fakt vnímají také rodiče, kteří žádají o pomoc dobrovolně, protože vnímají svůj výchovný problém s dítětem, se kterým si neumí dobře poradit. Ti očekávají, že se jejich dítě při terapeutickém pobytu naučí vzorcům lepšího chování a nechtějí mít obavu, že bude součástí společnosti dětí, které jim mohou být díky výraznějším rizikovým projevům v chování negativním příkladem. (R4) *...samozřejmě děcko bude mluvit s rodičema a rodiče s hrůzou budou volat, koho že to jako mezi těma jejich zlatičkama máme. Není to jako úplně dobrý.*

Subkategorie: Způsobilost technického zázemí

Dalším významným projevem pojmím se složitým přizpůsobováním zákonným novelám, který stojí rovněž na konfliktu dobrovolných a nařízených pobytů, je technické zázemí. V zařízeních pro děti s uloženou ochrannou výchovou se používají např. speciální technické prostředky k zabránění útěku těchto dětí. Vedení zařízení má dále možnost v

těchto zařízeních za účelem zajištění bezpečnosti dětí, zaměstnaných osob a svěřeného majetku využít audiovizuální techniky, která však podléhá přísným právním vymezením a pravidlům využívání. (R4) *...ted' přijímáme i děti, které mají soudem nařízený pobyt. Což si myslím, že není teda úplně dobře, protože spousta těch dětí nejsou úplně klienti pro nás. ...my ani nejsme uzpůsobení na to, tady to dítě mít.*

Na základě jednoho příkladu respondent dokládá, proč je to nebezpečné, když ve středisku pečují o klienta, který zde být nechce a také jaké technické dispozice chybí ve srovnání s jinými zařízeními. (R4) *Měli jsme tady třeba kluka, který utikal prostě a nechtěl tady být. Přišel soudem, takže ho rodiče museli přivést, protože by jinak byli postihováni oni, nějakým způsobem. A ten třeba vyskočil z okna, což se vám na diagnostáku stát nemůže, protože tam už mají třeba mříže. Už mají trochu jiné vybavení než tady. Pak je to nebezpečné i pro toho klienta i pro vás, protože si může ublížit třeba při nějakém pokusu.*

Naproti tomu bývalo praxí středisek výchovné péče, že děti neutíkaly, protože neměly důvod, když byly na pobytu dobrovolně. Navíc střediska předcházela takovým situacím hned na začátku pobytu, kdy vyzývala klienty, kteří by mohli mít takové sklony, že pokud budou chtít odejít, že je raději sami zavezou domů, než aby museli po dětech později složitě pátrat.

Příčinné podmínky jsou úvodní kategorií, která se dotýká základu legislativních změn a opatření, jež významně ovlivňují práci ve středisku a nově vymezují jeho možnosti. Nové právní tendence není jednoduché následovat a přizpůsobování se těmto trendům pak může končit ve stádiu pokusu. Zákonné podmínky a vlastní realita se mohou často dostávat do rozporu.

6.3 Jev: Co klient chce a co by měl dostat

Subkategorie: Formy rizikového chování klientů

Rozhodující chvíle, při které se klient ocitá ve středisku, bývá vyvrcholením určitého problému. Děti vyrůstají v různých sociálních prostředích a ovlivňují je okolnosti spojené s vrozenými dispozicemi. Pokud nastane v jedné z těchto dispozic odchylka od normálu, je možné očekávat výchovný problém, který je třeba řešit. Není jednoduché odhalit, kdy daný problém přesáhl pomyslnou hranici normálu a měl by se řešit za pomoci odborníků. Jak správně odhadnout hranici, kdy je vhodné o pomoc požádat, nevnímají jednoduše ani odborníci. O to složitější je situace pro správnou úvahu rodičů. O tom, jak vhodně problém

řešit, polemizuje náš respondent. *(R1) To je úkol. Do dneška není, jak bych tak řekl, zpracován, nejsou nějaké testové baterie pro poruchy chování. Všechno to záleží na té odbornosti pracovníka SVP, aby odhadl kdy.*

Základní problémy, se kterými se u dětí setkáváme, jsou vzdorovitost, kdy se dítě odmítá podřídit dospělému a lpí si na svém, nebo jak uvádí jeden z respondentů, mezi hlavní příčiny příchodů do střediska patří také záškoláctví.

(R1) ...z těch rozhodujících je to záškoláctví, pak je tam prostě odmítání komunikace s rodiči, odmítání spolupráce s rodiči, odmítání spolupráce s učiteli. Dá se říct, že jsou to školní problémy a potom problémy v rodině. Tzn. svévolnost, určování si vlastních pravidel, toulání...

(R4) ...spousta z nich semka chodí se záškoláctvím, s toulkama, s nějakou jako drzostí vůči rodičům, autoritám.

Z dalších rozšířených problémů uvádíme různé zlovyky, lhaní, krádeže nebo až projevy agresivity, ať už jde o napadání jiných osob, nebo rozbíjení různých věcí. Tyto základní výchovné problémy je nutné řešit v co nejranějším stadiu, neboť jak uvádí respondent, základní problémy se mohou brzy prohlubovat a navazovat na sebe další. *(R1) ...bohužel stále častěji se nám tady objevuje, už i u dětí, nejen u mladistvých, konzumace alkoholu a experimentování s drogama. Zatím je to marihuana, ale máme už i jednotlivce, kteří mají zkušenosti i s pervitinem.*

Záškoláctví zůstává jednou z nejvíce rozšířených forem rizikového chování, se kterou střediska pracují a v určitých situacích jsou nucena postupovat nestandardně. *(R1) Každý klient, který je v internátním zařízení, v internátním středisku, by měl projít tou ambulancí a měl by mít individuální plán, na který potom by měl navázat ten náš plán. Samozřejmě tak by to mělo být, realita je často úplně jiná.*

Příkladem mohou být nejen situace zmíněné výše, kdy o zařazení dětí do střediska rozhodl soud. Od ambulantní péče bývá v praxi upuštěno i v případě, kdy situace nesnese odkladu. Tímto příkladem je situace dívky, která byla vytržena ze svého školního prostředí a umístěna do jiného, kde za žádnou cenu být nechtěla a úmyslně se vyhýbala pobytu ve škole a zameškávala tak školní vyučování. *(R1) Ted' máme třeba devítiletou děvenku z Brna, kde rodiče movitější si za Brnem postavili rodinný dům. Tatínek je úspěšný podnikatel a ejhle, dívenka odmítla chodit tam do školy. Možná to není ani nějaká školní fobie, je to jen nějaká zatvrzelost. Tak vy jste mě vytrhli v Brně z prostředí, kde se mě líbilo*

a já prostě nechci na vesnici do té školy chodit. Takže už tam hrozí masové záškoláctví, kdy tatínek ji dovezl do školy, ona počkala až táta odešel. Takže on tam musel být pět hodin ve škole s tou holkou. Samozřejmě firma potřebovala manažera, takže dívka proletěla ambulantním střediskem v Brně a bude umístěna u nás. To byla otázka, v pondělí se byli u nás podívat a dneska (pozn. čtvrtek) ta dívenka nastupuje.

Subkategorie: Problémy adaptace na pobyt

V případech, kdy hrozí rozsáhlé záškoláctví, problémy ve škole apod., může klient ambulantním oddělením projít jen velmi rychle a bezprostředně nastupuje k internátnímu pobytu. Takové situace neusnadňují kvalitní práci s dětmi. Především právě proto, že se do skupin dostává další klientela postrádající pobyt na dobrovolné bázi. S takovými klienty je práce složitější a hůře se zapojují do zaměstnání, zvláště tehdy pokud jsou zvyklí hojně využívat volný čas pobyt venku s partou kamarádů, spolu s dětmi, které mají z pobytu ve středisku pozitivní pocity a snahu pracovat na sobě. Klienti nastupující pobytu nedobrovolně zažívají pocity úzkosti, které plynou z pravidel a nového režimu. Omezenou volnost pojí s pocity nespokojenosti i respondenti.

(R2) ... jsou nespokojeni samozřejmě s tím, že mají málo volnosti, svobody. Oni jsou zvyklí na více volnosti, jsou zvyklí na cigarety, často na počítače, dělat si co chtějí. Ty pravidla jim vadí hodně, ten režim.

(R3) ... myslím si, že hodně jim taky vadí to, že jsou tady zavřeni mezi čtyřma stěnami... ...I když se vychovatelé snaží...

Adaptační fáze na začátku pobytu je poznamenána změnami okolního prostředí, které na klienta působí. Na klienta může působit mírně depresivně, protože se často pojí s odloučením od rodičů, sourozenců nebo kamarádů. Při představě standardního osmitýdenního pobytu může v některých klientech budit skličující pocity. *(R3) ... měli jsme tady kluka, který v životě nebyl od maminky dýl než po dobu, kdy byl ve škole. Takže pro toho dva měsíce byla jak dva roky. Úplně hrůza, katastrofa.*

Významnou úlohu zde sehrávají odborní pracovníci střediska, kteří na základě komplexního vyšetření v ambulantním oddělení a formou dalších opatření zajišťují odbornou péči o klienta. Důležitou roli zde zastává pomoc psychologa, jenž je způsobilý pracovat se smutkem příchozích klientů vyhovujícím způsobem. *(R2) ... v té adaptační fázi pracuju nejvíce se smutkem dítěte, s problémem, aby se tu zadaptovalo. Snažím se nějakým způsobem si s nima o tom hodně povídat, aby si tady zvykli.*

Klient může za odborné pomoci překonat první pocity odloučení ze svého původního prostředí, to ale nemusí vždy znamenat, že se s pobytem vyrovnal úplně. Následovat může uvědomění, že zde není, protože chce pracovat na osvojování si nových znalostí a dovedností nebo rozvíjet své vlohly a posilovat sebevědomí. Jeden z respondentů upozorňuje, že klient později přechází do fáze vzdoru. *(R2) Potom zase to přechází do fáze třeba vzdoru. Kdy tady nechtějí být. Zase se to odvíjí z jiné stránky, než s těma problémama se kterýma tady přišli. Souvisí to i s pobytem tady. A podle toho, jak se to třeba vyvíjí ta spolupráce, jak se to dítě otvírá, tak začínám tu spolupráci s rodiči.*

Subkategorie: Skupinová a rodinná terapeutická činnost

Rodinná terapeutická činnost je jednou z obvyklých činností střediska při řešení nejen rodinných vztahových problémů, ale taky cestou, jak dospět společně se členy rodiny k rozeznání příčin a možností řešení problémů klienta, ať už při zařazení do internátního pobytu, nebo po návratu z něj zpět domů. Na základě doporučení psychologa střediska by měla rodina také směřovat k celkovým pozitivním změnám vztahů v rodině. *(R2) ...se snažím zaměřovat na práci s celou rodinou, protože já věřím v celku, že pokud je nemocný jeden člověk třeba, toho rodinného systému, tak je třeba pracovat s celou tou rodinou. Pokud ta rodina je ochotná a to většinou je, tak pracuji s celou rodinou. Ať jsou to problémy s agresivitou, záškoláctvím, marihuana, zneužívání látek.*

Prevence sociálně patologických jevů dětí a mládeže ve středisku se stále pojí s původním smyslem středisek, kdy pobyt ve středisku by byl dobrovolný a děti by byly pro pobyt motivovány. Bez motivace klient nebude projevovat dostatečné úsilí pro požadované chování, nebude mít vnitřní hnací sílu, aby usměrňoval své chování k dosažení určitého cíle. V praxi se mu z hlediska jeho přirozených pohnutek nebude chtít zapojovat do programů a samostatně pracovat, pokud nemá motivaci. *(R4) ...děti, který jsou tady soudně, ty na sobě nejsou ochotny pracovat a vyloženě to mají jakože si to sem jedou odkroutit.*

Pracovníci mají za úkol poskytnout klientovi dostatek podpory a sociálního kontaktu, aby do nové společnosti dokázal brzy zapadnout a zvykl si na cizí prostředí již na začátku. Jednu z cest, kterou k takové aklimatizaci odborníci ve středisku používají, popisuje náš respondent. *(R2) Někdo je uzavřenější a trvá mu déle, než se adaptuje na tu novou situaci. Někdo je taky nedůvěřivej a potřebuje získat důvěru k té osobě, čili ke mě třeba. Takže*

potřebuje čas. Potřebuje abychom třeba pracovali ve skupinkách a ne přímo konkrétně na tom jeho problému. A to samé platí u dětí i u rodičů...

Subkategorie: Přiměřenost délky programu

Skupinová činnost ulehčuje klientům získávání komunikačních zkušeností a usnadňuje návčik žádoucích sociálních rolí. V internátním oddělení probíhají činnosti ve výchovných skupinách, ve kterých bývá 6-8 klientů. Podle rozhodnutí vedoucího střediska mohou být otevřené, ve kterých klient vstupuje do výchovného programu kdykoliv, nebo uzavřené, s pevným termínem zahájení a ukončení. Klienti ve skupině spolu procházejí přibližně dva měsíce různé výchovné, vzdělávací, terapeutické a jiné činnosti. Každý klient má přirozeně své tempo, kterým pracuje na zdokonalení svých dovedností a návyků. Délka programu, osm týdnů je nastavena zákonem. Někomu může vyhovovat, jinému se může zdát příliš krátká, nebo naopak dlouhá. Často nad touto otázkou přemýšlí i náš respondent. (R2) *Někdy mám pocit, když to dítě odchází, že by tu ještě chvílku mohlo být, i ta rodina. ... Nebo někdy zas mám pocit, že měsíc stačí a že už tam došlo k nějakému uvědomění na obou stranách. Že šlo třeba o nějaký jenom konflikt, krátkodobý střet.*

Zda byl konkrétní pobyt dostatečně dlouhý a především úspěšný, ukazují až týdny po jeho skončení. Cílem střediska je sledovat klienta také po ukončení jeho pobytu a nabízet tzv. následnou péči. (R1) *Konkrétně naše středisko má tzv. zpětnou vazbu. Je povinnost toho klienta držet určitou dobu v péči. Zpravidla je to jeden rok, kdy sledujeme toho klienta...*

Následná péče probíhá následovně. (R1) *...zajíždíme do škol, kontaktujeme se s rodiči, zveme si rodiče nebo pokud rodič uzná za vhodné, tak nás sám kontaktuje. Čili tam je ta spolupráce. V minulosti jsme ještě na školy posílali takový dotazník, jakoby škálu chování, jak se změnilo jeho chování ve školním prostředí, jestli ten jeho pobyt byl přínosem.*

Po návratu domů do rodiny, do původní školy a do sociálního prostředí, ze kterého klient přišel, čelí často podobným rizikům, kterým špatně vzdoroval dříve. Velmi záleží na tom, jakým návykům a schopnostem tato rizika potlačovat, se během pobytu naučil. Za největší nebezpečí považuje jeden z respondentů kontakt s původní partou kamarádů, kterým může znovu podlehnout. (R3) *...největším problémem si myslím, že jsou ty party těch děcek, z které vlastně oni jsou vyčlěněni na dva měsíce, potom přijdou domů, čtrnáct dní odolává a ven teda nejde a pak se vrátí do té party a už: „Ty jsi blbeček, ty musíš být v sedm doma, my se s tebou bavít nebudem.“ A tak udělá frajera, zůstane do desíti a je zas tam kde byl.*

Tyto situace samozřejmě nastat mohou. Vedení střediska se snaží získávat zpětnou vazbu, aby se nestalo, že rodiče takovou situací vzdají. Je několik možností, jak se v takovou chvíli zachovat. Řešení mohou být podle našeho respondenta následující. (R2) *...to se dá vyřešit třeba v rámci post péče nebo opakovaného pobytu.*

Kategorie Jevu se stala pro příběh velmi charakteristickou. Popisuje obsah práce středisek a smysl jejich existence. Rozpor mezi tím, s čím klient do střediska přichází, co očekává od pobytu, co má dostat a co dostane, je základním fenoménem tohoto prostředí. Z tohoto vztahu vychází ostatní podmínky, na základě kterých může středisko fungovat.

6.4 Kontext: Nároky na zdroje

Subkategorie: Otázka úplaty za pobyt

Výchovně vzdělávací péči o klienty a také služby pro rodiče poskytuje středisko bezúplatně. Preventivně výchovné pobyty internátního typu poskytuje středisko za úplatu na základě smlouvy. Rodiče jsou povinni pobyt dítěte v zařízení uhradit. (R1) *Samozřejmě, dobrovolný pobyt financuje rodič. Výši příspěvku a také jeho výpočet upravuje zákon, jak zmiňuje i jeden respondent. (R3) ...ta částka za ten pobyt je složena ze stravného, který zkonsumují ti klienti v průběhu toho pobytu a měsíčně za lůžko se počítá myslím dvě stě, jak je to v zákoně.*

Výši poplatku za ubytování dle zákona stanovuje ředitel střediska adekvátně podle vnitřního vybavení střediska. Zákon určuje rozmezí poplatku za 1 lůžko na 1 kalendářní měsíc nejméně 120,- Kč a nejvíce 300,- Kč. Poplatek za stravování klienta ve středisku určuje vyhláška podle věku strávnicka a se rovná výši nákladů na potraviny.

Značná část dětí, které potřebují využít služeb střediska, pochází z rodin se sociální zátěží, rodin nezaměstnaných rodičů, nebo matek samoživitelek, rodin ze sociálně znevýhodněného prostředí, pro které by náklady na pobyt ve středisku vedly k zadlužení a dalšímu zhoršení situace rodiny a výchovného prostředí dětí, mohou zažádat o pomoc na Úřadu práce. Úřad práce má možnost takové případy považovat za osoby v hmotné nouzi a v případě, že nemají dostatek peněz na úhradu nákladů souvisejících s pobytem ve středisku, zabezpečí tyto náklady za ně. Respondent takové případy shrnuje těmito slovy. (R1) *...může dojít i k dohodě, pokud rodič není movitý. Prostě spousta problémových dětí je v rodinách, kde je nezaměstnanost a dlouhodobá nezaměstnanost nebo jsou zde matky*

živitelky většinou. Tak tam se u části klientů daří přes úřad práce tento pobyt hradit. Ale jinak tento pobyt musí hradit zákonný zástupce.

Následuje otázka, kdo hradí internátní pobyt dětem, které ho mají nařízený soudem. Mohou nastat situace, kdy rodiče či zákonní zástupci odmítnou zaplatit ubytování či stravné. Jak se postupuje v této situaci vysvětluje respondent následně. *(R1) Pokud je pobyt nařízený soudem, tak tam by měl soudce dodávat, některé soudy to dělají, některé ne, pokud je už rozhodnutí soudu platné, tak by tam mělo být doporučení, že zákonný zástupce je současně povinen pobyt uhradit.*

Zákonné vysvětlení je takové, že pokud je pobyt v SVP nařízený soudem, středisko klienta přijme i bez souhlasu zákonných zástupců. Neuzavírá se ani smlouva o pobytu a středisko klienta přijímá, i pokud pobyt ve středisku předem neuhradí. V případech internátních pobytů z rozhodnutí soudu není jednoznačně určeno, jak bude probíhat financování pobytu.

Subkategorie: Přiměřenost personálního obsazení

Jako velmi přínosné se přirozeně jeví, pokud pracovník, ať už etoped či psycholog komunikuje s klientem individuálně. Běžnou praxí střediska je poskytovat klientům terénní služby, kdy pracovníci zajíždí za klienty přímo do rodin domů nebo do škol. Tato praxe se ve středisku stala běžnou ještě před uvedením takové služby v zákoně o ústavní výchově. Terénní služby i individuální přístup ke klientovi je náročný především vzhledem k počtu zaměstnanců, kteří ve středisku pracují.

(R2) ...mám problém s tím, že těch dětí je hodně. Samozřejmě. Já osobně to takhle vnímám. Pokud se chci věnovat tomu ani ne dítěti, ale celé rodině. ... osobně si myslím, že by se tady uživilo více prostě zaměstnanců, ať je to psychologů nebo etopedů. ... chceme-li jít více do hloubky a vzhledem k tomu, že jsme ambulantní zařízení i pobytové, tak to tak je.

(R5) Zaměstnanců by mohlo být trošku víc. Etoped by mohl být, jednu sociální pracovníci bychom potřebovali a jeden asistent pedagoga to by bylo super.

Ve srovnání s minulými obdobími práce ve středisku je trendem, že *(R1) ...děti přibývá.* Skutečnost zvyšujícího se počtu dětí, které přicházejí do střediska, aby se předešlo ústavní výchově, nepřidává pracovníkům střediska prostor pro intenzivnější práci s dětmi. Období, ve kterém pracovníci působí, dnes vnímá jeden z respondentů jako hektičtější. *(R1) No řekl*

bych, že je hektičtější. Všecko to prostě, tak jak se na nás valí ti klienti. Já to posoudím sám na sobě, že člověk měl více času na ty děti.

Subkategorie: Materiální zázemí

Co se týká požadavků na materiální podmínky, je vzhledem k relativně nové budově střediska očekáváno odpovídající zázemí. Většina respondentů nemá s materiálním zázemím zásadní problém. *(R4) Ale jako materiálně myslím, že jsme na tom docela dobře. To jsou nějaký drobnosti, co nám chybí nebo co tady ten barák nemá, ale není to nic hroznýho.* Někteří respondenti v tomto smyslu vzpomínají absenci sportovního zázemí. Děti ve středisku mají k dispozici tělocvičnu a hřiště, na které musí docházet do místní základní školy. *(R5) Mohli bychom mít hřiště. Je to finanční zátěž, ale snad někdy to půjde.*

Hromadné přesuny dětí na sportoviště v obci mohou znamenat problémy. *(R3) ...když docházíme přes celou tu vesničku. A to když máte soudem nařízené dvě děti ve skupině, tak to je docela riskantní, protože to jako kdy se odpojí od skupiny a půjdou si svou cestou.* Původní projekt výstavby zahrnoval i sportovní hřiště. Naneštěstí se projekt se změnou tehdejší vlády poupravil a na slíbené hřiště se nedostalo. Sportování může působit u některých dětí jako ventil agrese. *(R3) To si myslím, že i těch starších kluků, oni mají v sobě takovou tu vnitřní agresivitu spojenou s pubertou a oni se tím sportem strašně vybijou.*

Jedna z věcí je dána již stavebně. Jako nešťastné shledává jeden respondent dispoziční řešení horního patra budovy, kde jsou umístěny pokoje pro jednu výchovnou skupinu. Některé pokoje jsou rozmístěny nepřehledně a především vstupy do nich vedou z členité chodby. *(R5) Zázemí jak je to udělaný, tak to už nezměníme. Ty pokoje nebo ty buňky jsou nevyhovující třeba v podkroví, ale to člověk nezmění.*

Oblast získávání zdrojů a nakládání s nimi je podstatný úkol pro každou organizaci. Kategorie Kontext zahrnuje finanční, materiální a také personální zdroje jako souvislost zásadně ovlivňující význam kategorie Jevu. Předpokladem náležitého provozu střediska je souhrn všech sil od vedoucího po konečné pracovníky a také souhrn všech materiálních a finančních zdrojů, kterými středisko disponuje. Tato kategorie nám vykládá způsoby získávání zdrojů v porovnání s požadavky a nároky řádného chodu střediska.

6.5 Intervenující podmínky: Spolupráce s partnery

Subkategorie: Součinnost s diagnostickým ústavem

Středisko je detašovaným zařízením, které metodicky a organizačně spadá pod dětský diagnostický ústav. (R3) *...dětský diagnostický ústav je sloučen se střediskem výchovné péče. Takto fungující pracoviště jsou dnes běžnou praxí. S výjimkou jednoho tímto způsobem fungují všechna pracoviště v ČR. Očekává se kvalitní spolupráce mezi jednotlivými zařízeními. (R2) Jako nadřízený je vlastně diagnostický ústav. Já tady s tím nemám vůbec žádný problém. ... Myslím si, že buď je to třeba jednotlivě, že se neshodneme v nějakém názoru na nějaké dítě nebo na postup, ale to jsou výjimky. Jinak si myslím, že opravu žádný problém není.*

Diagnostický ústav se zaměřuje také na prevenci rizikového chování formou ambulantních a poradenských služeb. Stejně tak poskytuje i sekundární prevenci formou celodenních a internátních pobytů. (R3) *Oni mají jednu skupinu vlastně, kteří mají stejný režim, jako naše děčka. A myslím si, že oni s tím ještě úplně neumí pracovat úplně na plno. Myslím si, že spíš oni mají problém. My jsme na tom dobře ještě. V případě potřeby může středisko nabídnout poskytnutí služeb pro děti s vydaným předběžným opatřením v malých terapeutických skupinách. Spolupráce mezi oběma zařízeními probíhá na odpovídající úrovni a navíc je systematická i svým teritoriálním rozdělením práce. (R3) Spolupráce je dobrá, funguje. My si předáváme děti. Protože my se vlastně spíš zaměřujeme na děti okolo Přerova a Kopeček se zaměřuje spíš na okolí Olomouce. Takže pokud máme nějaké klienty z okolí Olomouce, tak se snažíme je přesměrovat směrem na Kopečka a oni zas nám.*

Subkategorie: Spolupráce s dalšími zařízeními

Středisko vykonává v internátním zaměření nadregionální působnost. Ambulantní střediska z okolí potom doporučují svým klientům umístění do pobytových služeb. Musí tedy znát charakter, atmosféru a pracovníky internátního střediska. Spolupráce se zde nabízí.

(R2) *Myslím, že se s tím dá pracovat. A docela jak jste se ptal na tu spolupráci s těma jinýma střediskama výchovné péče. Pokud jsou děti i z Prahy, z Brna nebo takhle, tak spolupracujem.*

(R5) *Spolupracujeme s jinými středisky výchovné péče. Hlavně z Brna, to jsou největší zásobovači.*

Optimální spolupráce se jeví jako důležitá nejen pro získávání informací o dětech, které do střediska vstupují na doporučení jiného zařízení. Děti přicházející ze vzdálenějšího regionu mohou získat u vysílajícího zařízení následnou péči. Proto je potřeba, aby komunikace mezi zařízeními fungovala i po ukončení pobytu klienta. (R2) *...oni potom v té ambulantní*

péči třeba mohou pokračovat. Tak oni nám je třeba pošlou z nějakého důvodu, třeba oddělení od té party, tak oni nám je pošlou sem a my zas pak jim napíšeme zprávu a doporučení, jak dále pracovat.

Subkategorie: Kooperace s orgánem sociálně právní ochrany dětí (OSPOD)

Dalším významným partnerem střediska je orgán sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). Středisko a OSPOD si vzájemně poskytují informace a podkladové zprávy o klientech. Účastní se také na poradenské nebo preventivní činnosti. Příkladem takové spolupráce může být kooperace na problému záškoláctví. Pokud škola upozorní na vysokou absenci nezletilého žáka či studenta, orgán sociálně-právní ochrany dětí často reaguje doporučením či nařízením ambulantního či pobytového terapeutického programu ve středisku výchovné péče. V takových případech se očekává spolupráce a výměna informací s kurátorem pro děti a mládež, který se podílí na organizování a realizaci preventivních opatření. Zde dochází ze strany respondenta naopak k neuspokojivým hodnocením. (R3) *Spíš si myslím, že komunikace horší jsou se sociálně právní ochranou dětí, protože ne všichni kurátoři jsou ochotni poskytovat tolik informací, které my bysme třeba využili. Takže s tím OSPODem je trošku horší ta spolupráce.*

Kritika se nevztahuje na spolupráci obecně. Je mnoho případů, kdy je spolupráce ochotná a plná informací. Ovšem špatné případy se najdou také. (R3) *...je to hodně individuální. Jak kde, jak kdo.* Respondent tuto spolupráci popisuje následně.

(R3) *Máme spoustu kurátorů, se kterými máme úžasné vztahy, kteří nám vždycky vyjdou vstříc. Když už nám posílají nějaké dítě, tak pošlou kompletní zprávu, pošlou to včas. A z toho máme třeba kurátory, kteří nepošlou ani řádek. Záleží jak kde, jak kdo.*

Není podmínkou, že například ambulantnímu či terapeutickému programu v rámci střediska výchovné péče musí nutně předcházet doporučení ze strany OSPOD. K řešení touto formou se mohou rozhodnout i sami rodiče. OSPOD pak bývá zpravidla kontaktován ze strany střediska, které s nezletilým pracuje, za účelem projednání dosavadního případu.

Od kvalitní spolupráce mezi zařízeními se odvíjí účelnost následné samostatné práce střediska. Adekvátní dohoda a předávání informací může spoustu věcí usnadnit, uspořít čas a energii, které se mohou věnovat další práci nebo se zde nabízí prostor pro prohlubování kvality práce odvedené. Intervenující podmínky jsou kategorií, která popisuje, jak správná komunikace může práci usnadňovat, nebo naopak nedokonalá komunikace může podmínky práce ztěžovat.

6.6 Strategie: Obtíže komunikace s dalšími subjekty

Subkategorie: Komunikace s rodiči

Prvním z předpokladů kvalitně odváděné práce jsou odborné znalosti a dovednosti pracovníků. Druhým je správně komunikovat a předávat si mezi sebou informace. Aktivní přístup založený na vzájemné komunikaci je základem úspěšné spolupráce téměř kdekoli. Při práci s dětmi toto platí určitě. Cílem je dobrá komunikace pracovníků s dětmi, s rodiči nebo také mezi sebou navzájem. Jako největší úskalí vidí respondenti problém komunikace s rodiči. *(R3) No největší problém, který je teda jako každodenní, je nekomunikace rodičů. Nezáměřím a absolutně třeba nezvedají telefony. Nekomunikují jak s náma, tak s OSPODem. S nikým, prostě úplně ignorace.*

Další respondent považuje za příčinu špatné komunikace rodičů to, že si uvědomují svou vinu a chovají se proto ostýchavě. *(R4) Někteří rodiče moc nechtějí komunikovat. Cítí takovou jakoby, jak to říct, možná cítí trošičku jakoby vinu a dělají mrtvý brouk a moc se jim do toho nechce.*

Dalším důvodem nesprávné komunikace ze strany rodičů může být pocit, že si chtějí od dítěte na čas odpočinout. Cítí se unaveni z uspěchaného života a nezvládají starosti, které jim jejich ratolest přináší. V takových případech se jedná o aktivní rodiče pouze při úvodních setkáních a v momentě, kdy dítě nastoupí na pobyt, získávají pocit úlevy od starostí a další spolupráce je nezajímá. *(R3) Při tom prvním kontaktu ani tak není problém, spíš u toho, když to dítě nastoupí, je tady, tak oni jsou v takovém jakoby klidovém režimu. Oni si hrozně odpočinou. Protože vlastně to dítě přináší každý den strašnou spoustu starostí.*

Horším případem není pouze nezáměr o další spolupráci. Praxí se stává, že na rodiče není jednoduché spojení ani ze strany střediska. *(R3) A oni jak si navyknou na to, že mají klid, tak už pak ani třeba telefony nehrajou žádnou roli. A taky hodně máme spoustu maminek, co jsou třeba na výchovu toho dítěte samy a pracují třeba šestnáct hodin denně. Tak pak je trošku horší to spojení s něma, protože ty směny jsou takový docela.*

Taková praxe je nepříjemná především v případech, kdy je nutno rodiče kontaktovat pro případ nemoci dítěte, útěku apod. Někdy i to, co lze obecně považovat za špatnou komunikaci, může mít dobrý efekt, ve srovnání s žádnou komunikací. Mnohem lepším východiskem je však usilovat o komunikaci veskrze dobrou. Jak respondent naznačuje,

výchovný problém, kvůli kterému se dítě do střediska dostalo, nemusí být vždy problémem pouze toho dítěte. Klientem by měl být ve většině případů i sám rodič, se kterým chce středisko vždy spolupracovat na odstraňování možných problémů. (R3) ...což je nejdůležitější, se snažíme spolupracovat jak tím dítětem, tak s těma rodičema. Aby byli informovaní o tom, co se tady děje, jak s tím dítětem pracujem, aby se zapojili. Protože to není vždycky jenom chyba toho dítěte.

Subkategorie: Komunikační neshody na pracovišti

Správná komunikace musí probíhat také mezi pracovníky střediska navzájem. Jakékoli komunikační neshody mohou práci velmi ztěžovat. O tom jak funguje komunikace v kolektivu pracovníků, převládá mezi respondenty různost názorů. (R3) Sem tam jsou trošku nějaké komunikační šumy, ale pracujeme na tom. Já si myslím, že máme docela dobrou kolektiv naštěstí, takže když se něco děje, tak jsme schopní se domluvit.

(R5) Tak asi nepřesná komunikace mezi lidmi, to je nejasná komunikace tak to asi je je nejčastějším. ... a ještě další potom nerozdělení rolí a povinností, tak to je jako náš takový problém.

Rozdělení pracovních úkolů při vykonávání určité práce je nezbytným předpokladem. Popis úkolů konkrétních pracovníků je ve středisku zřejmý. Pracovní role jsou jasně vymezeny, ale jeden z respondentů shledává problém v nepřilíživém sledování jejich dodržování. (R5) ...jako je to daný, ale neplní se to, tak jak by se to mělo a nevyžaduje se to. Nevyžaduje se to plnění.

Subkategorie: Supervize jako východisko

Cestou, jak předcházet problémům nebo nedorozuměním v komunikaci, může být supervize. Ta umožňuje pracovníkům získávat zpětnou vazbu o kvalitě jejich práce, vnímat vlastní práci a zvyšovat schopnost sebereflexe. Tímto způsobem by rád řešil problémy v komunikaci i jeden respondent. (R4) Mě by se třeba líbilo, kdybysme měli supervizi. Kdyby k nám někdo jednou za čas přišel a pomáhal nám řešit jak problémy s dětma, tak problémy třeba mezi kolegama. Někdo nezúčastněný, někdo z venčí, kdo teda jako nebude říkat tohle děláš dobře, tohle děláš špatně. Ale třeba to jenom nějak okomentoval, abysme věděli. Supervize nabízí odbornou pomoc a zpětnou vazbu, která by mohla být způsobem, jak těmto problémům předcházet. Ale jak dále upozorňuje, nevnímá supervize v resortu ministerstva školství jako běžnou praxi, především z finančních důvodů. (R4) ...mám pocit,

že v rámci ministerstva školství to má strašně málo kdo, že by chodily supervize. ... Tak to si myslím, že by se nám docela hodilo.

Supervize není zaměřena na hodnocení pracovníků či pracovních výkonů, spíše na pracovišti otevírá prostor pro společnou diskusi o práci. Mohla by pracovníky nasměřovat k respektování názorů druhých a může pomoci řešit pracovní problémy, které jsou z výpovědi respondentů zřejmé.

Diskuze a komunikace obecně je předpokladem úspěšné cesty k vytyčenému cíli. Toto platí obzvláště v kolektivech. Získávání kvalitních informací může být zdrojem pracovní síly a také se může podílet na usnadnění práce s klientem a tedy úspore energie.

6.7 Následky: Flexibilita řešení problémů

Subkategorie: Účelnost dělení klientů do skupin

Při každodenním plnění úkolů a pracovních činností přicházejí zaměstnanci do konfliktu s nejrůznějšími pracovními překážkami. Největší zodpovědnost za řešení takových situací má vedoucí pracovník. Ten se dostává do konfrontace s případy, které mohou být v rozporu s některými doporučeními a metodikami.

Prvním problémem, který zmínil jeden z respondentů, bylo rozšíření pravomocí novelami zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivní péči ve školských zařízeních a zákona č. 395/1991 Sb. o předškolních a školských zařízeních. Díky těmto novelám mohou dětem soudce a kurátor v nařídit pobyt ve středisku výchovné péče. *(R1) ...naše středisko prostě už má nějaké zkušenosti i s těmito dvěma zákony, takže my v podstatě, dá se říct, už umíme dělat i pokud nařídí soudce ten pobyt. Takže už jsme schopni pracovat i s takovým klientem.*

Středisko nebylo na tyto změny v zákonech předem připraveno a rizika pobytů dětí s většími výchovnými problémy, přicházející do střediska nedobrovolně, již byla vyjmenována výše. Zcela základní obavou byl negativní dopad na výchovný proces dětí, které přicházejí do střediska dobrovolně a motivovány. Přesto si vedení našlo způsob, jak nejlépe se za daných možností se situací vypořádat. *(R4) My to třeba tady řešíme tak, že ta třetí výchovná skupina, tak většinou jsou tam jakoby kumulovaný ty problematictější děti, aby nepřicházeli tolik do kontaktu s těma ostatníma dvěma.*

Jako vhodné řešení pro tento model se jeví snaha vedení střediska vytvořit výchovné skupiny ve středisku tak, aby děti s motivovaným zájmem mohly na sobě pracovat, měly

nerušenou možnost fungovat na činnostech společně. Děti, které takovou motivaci postrádají, anebo ve středisku z nějakého důvodu fungovat nechtějí, jsou v další skupině.

Subkategorie: Řešení rostoucího počtu klientely

Dalším úkolem pro vedení střediska je řešit situaci, pokud je naplněna kapacita střediska. Dle vyhlášky je možné do skupiny umístit maximálně 8 dětí a trendem poslední doby je, že dětí směřujících do střediska přibývá. *(R1) ...už máme čekací lhůty, což mě osobně mrzí.*

Jakým způsobem vedení přebytek klientů řeší popisuje respondent následovně. *(R1) ...ekonomicky nejvýhodnější jsou dvě výchovné skupiny. To je tak optimální počet pro výchovu, kde se dá ještě dosáhnout nějakého efektu. Bohužel nebo bohudík i nám se daří při počtu kapacity 22 dětí.*

Dalším zatížením středisek v dnešní praxi bývá situace, kdy zařízení využívají i děti, které například nemají problémy s chováním, ale jsou vychovávány v konfliktním rodinném prostředí. Dítě na určitou dobu umístí do střediska a pokud se situace v rodině urovná, tak dítě odchází zpět.

Subkategorie: Úsilí plnit směrnice

Základní směrnicí, kterou se vedení střediska při řešení všech problémových situací ve středisku řídí, je vyhláška, jíž se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče. Často se před vedení dostává konflikt, který s těmito doporučeními bohužel nekomunikuje. Vedení střediska a jeho pracovníci si tento vzor pochvalují, ale současně přiznávají, že pokaždé není možné přizpůsobit své postupy, tak aby byl přesně naplněn. *(R1) Ta vyhláška o SVP je velmi kvalitní, bych řekl. Ona přesně popisuje ten systém, který by měl být. To je prostě must, kterým my se snažíme řídit, ale znovu říkám, zas ta realita je jiná.*

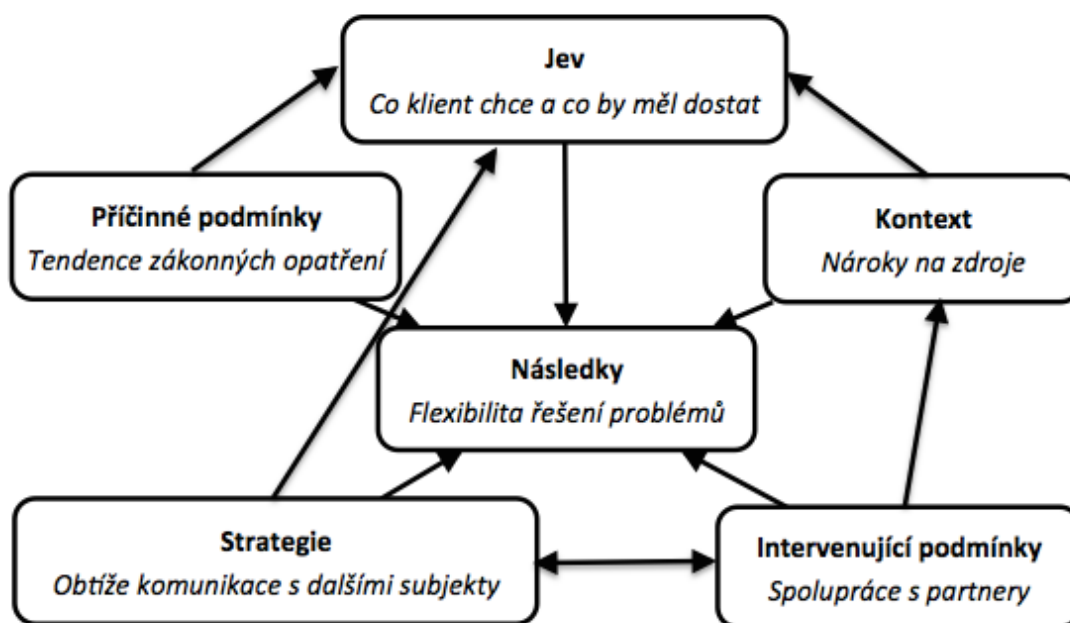
Podmínku flexibilní jednání celého týmu pracovníků podtrhuje výrok respondenta. *(R4) Nám nikdo jako nějak moc neřekne, co bychom měli dělat, to všechno si musíme my sami vymyslet.*

Hlavní náplně střediska a jeho organizace jsou dány. Středisko má zájem a snahu je realizovat, ale někdy je to problém. Omezení plynou především z finančních a personálních možností. Dalším problémem mohou být neshody plynoucí ze špatné komunikace.

Kategorie Flexibilita přináší souhrn zásadních problémů předešlých strategií a vytváří možnosti řešení vznikajících konfliktů. Jedná se o flexibilitu, s jakou se musí pracovníci stavět k problémům, které ve středisku vznikají. Přizpůsobují situace a úkony možnostem, které mají aktuálně k dispozici. Ideální stavem by bylo mít možnost, jak těmto situacím předcházet. Odpadla by spousta starostí s tím, jak se problémům ve středisku přizpůsobovat nebo hledat jejich řešení.

6.8 Shrnutí výsledků výzkumu a teoretický model

Předmětem výzkumu bylo zjistit a popsat vnější a vnitřní problémy, se kterými se vedení a zaměstnanci střediska výchovné péče při své práci setkávají. Jako součást shrnutí výsledků je představován teoretický model vztahové soustavy jednotlivých částí analytického příběhu. Jedná se o koncepci šesti vzájemně propojených kategorií, které byly jednotlivě charakterizovány v předešlé části práce formou analytického příběhu. Tento model určuje kategorie: příčinné podmínky, jev, kontext, intervenující podmínky, strategie jednání a interakce a následky. Data z rozhovorů byla uspořádána do teoretického modelu z důvodu zpřehlednění vztahů mezi jednotlivými kategoriemi. Přezkoumáním dat z rozhovorů a následnou tvorbou analytického příběhu vznikla hlavní témata a kategorie, které daly podklad nově vzniklým teoriím. Výčtem těchto kategorií jsou *Tendence zákonných opatření*, *Co klient chce a co by měl dostat*, *Nároky na zdroje*, *Spolupráce s partnery*, *Obtíže komunikace s dalšími subjekty* a *Flexibilita při řešení problémů*.

Obrázek 2: Teoretický model

Ústřední význam nabývá otázka současných prostředků a možností střediska ve srovnání s tím, co očekává klient. Tuto problematiku jsme zařadili pod kategorii Jevu. V příběhu popisuje obsah a způsoby práce a také popisuje poslání středisek. Řeší očekávání klientů se kterými do střediska přichází, v porovnání s tím, jak celý proces a práce v něm ve skutečnosti vypadají. Tato kategorie je velmi podmíněna strategiemi dalších kategorií. Středisko může fungovat lépe, pokud se vyřeší rozpory v komunikaci, finančním a personálním zázemí, zlepší se komunikace s partnery, nebo se vhodně přizpůsobí legislativním podmínkám. Návaznost na ostatní kategorie je v tomto případě názorná. Kategorii Jevu podmiňují také Příčinné podmínky, kterou zastávají v našem výzkumu tendence zákonných opatření. Jejich podstatou je uzpůsobit jednání a postupy zařízení legislativním změnám a opatřením, která v nedávné době významně ovlivnila práci ve středisku. Nové právní tendence přinesly střediskům nové možnosti, které jsou někdy vnímány, jako omezení, kterým je třeba se přizpůsobovat. Další oblastí ve které je nutno se v leččem přizpůsobovat je pojmenována Nároky na zdroje. Oblast získávání zdrojů a nakládání s nimi spadá do kategorie Kontextu. Kvalitní personální, materiální a finanční zázemí zásadně ovlivňuje význam kategorie Jevu. Dostatek personálu umožňuje pracovat s klienty více do hloubky nebo se věnovat lépe následné péči. Dostatek finančních zdrojů umožňuje vyjíždět častěji za klienty v rámci terénních služeb. Současně s tím Kontext předpokládá spolupráci s jinými organizacemi. Efektivita práce ve středisku se odvíjí od spolupráce s OSPOD a dalšími zařízeními v rámci předávání informací o klientech. Kontext je tak závislý na fungování kategorie Intervenující podmínky. Ty zastávají právě formu a hodnoty spolupráce s dalšími partnery. Kvalita předávání informací může také uspořit čas a energii personálu střediska, které se mohou věnovat třeba prohlubování kvality odvedené práce. Intervenující podmínky jsou kategorií popisující důležitost správné kooperace jednotlivých zařízení. Předávání informací je především otázkou správné komunikace. Na problematiku obtíží, které mohou nastat v komunikaci s dalšími subjekty se zaměřuje kategorie Strategie. Problematikou se zde jeví především komunikace s rodiči, kdy nezřídka opadáva zájem rodičů podílet se na odstraňování možných problémů, se kterými dítě do střediska vstupuje. Potíže v komunikaci se objevily také v rámci personálu, kde se nabídlo jako možné východisko využít systému supervize. Poslední kategorií je kategorie Následky, která popisuje možná východiska problémů předešlých kategorií. Jedná se o flexibilní možnosti řešení problémů, které ve středisku vznikají. Pracovníci střediska přizpůsobují situace a úkony možnostem, které mají aktuálně k dispozici.

6.9 Doporučení pro praxi

Evropská unie kritizuje systém ústavní výchovy ČR kvůli vysokému počtu dětí, které se v ní účastní. Snahou o řešení tohoto problému je předcházet přímou cestu do diagnostických ústavů zařazením dětí do preventivně výchovného pobytu. Díky novelizaci zákona o sociálně právní ochraně dětí přibývá dětí, které jsou do středisek umístěny z rozhodnutí soudu. V současné době navíc přibývá klientů se specifickými poruchami chování a odborní pracovníci nacházejí řadu problémů se kterými se musí vypořádávat. Zaměstnanci středisek podléhají požadavkům odbornosti, které jim klade právní úprava. Často je při práci ve středisku potřeba zastávat k dětem individuální přístup, který klade velké nároky na čas odborných pracovníků. Pro účelnou práci ve středisku by bylo vhodné zvýšit počet některých odborných zaměstnanců.

Nejen kvůli náročnosti práce pracovníků střediska, ale také pro lepší zpětnou vazbu, které se jim často nedostává, by mohlo vedení střediska usilovat o získání supervize. Supervize je považována za vhodný nástroj pro zvýšení standardu péče o klienty. Tento postup by mohl pomoci účelnosti práce ve středisku a získat zpětnou vazbu o kvalitě jejich práce. Supervize nabízí odbornou pomoc, která by mohla pomoci předcházet některým problémům, se kterými se zaměstnanci střediska setkávají. Může být také vhodným prostředkem pro řešení problémů mezi zaměstnanci navzájem, či zaměstnanci a vedením. Ve školském prostředí je obligátním doporučením, aby vedení své zaměstnance v rámci svých možností podporovalo v dalším vzdělávání.

V oblasti materiálních podmínek má středisko vzhledem k poměrně novému zařízení silné zázemí. Nedostatek shledáváme především v absenci sportovního hřiště, které bylo zahrnuto v původním projektu výstavby. Radostným krokem vpřed by bylo, kdyby se v blízké budoucnosti na slíbené hřiště dostalo. Odpadlo by starosti se složitými přesuny dětí na vzdálené sportoviště v obci.

Aby byla prevence rizikových faktorů účinná, měla být dostupná všem potenciálním klientům. Geografické rozdělení klientů a následná spolupráce střediska a jeho nadřazeného diagnostického ústavu funguje výborně. Bylo by žádoucí, aby stejná spolupráce fungovala také s dalšími partnery, se kterými středisko přichází do styku. Jedná se především o zlepšení komunikace mezi střediskem a kurátory, ale také s dalšími subjekty.

Dále by bylo vhodné, aby se v legislativě lépe vymezila otázka hrazení nákladů za pobyt a stravu ve středisku, především v případech, kdy do střediska přichází klient z rozhodnutí soudu. Předběžným řešením by mohlo být, kdyby soudy a kurátoři se středisky lépe spolupracovali a v případech rozhodnutí soudu o zařazení dítěte do střediska jednoznačně uváděli, kdo je povinen pobyt uhradit.

Jak již bylo výše uvedeno, nevhodná nebo nedostatečná komunikace je základní příčinou většiny konfliktů. Ať už jde o špatné vysvětlení pracovních úkolů nebo nedostatečné předání požadovaných informací. Možností, jak tyto nesnáze řešit je mnoho. Právě tato předkládaná práce by mohlo být jedním z nástrojů, jak získat nové poznatky a zpětnou vazbu pro vedení střediska, pomocí nichž by mohlo nalézt nová východiska pro řešení některých problémů.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této práce bylo na základě metody zakotvené teorie popsat činnost vybraného střediska výchovné péče a zjistit a charakterizovat rozpory mezi zájmy okolních subjektů na středisko a jeho reálnými dispozicemi.

Teoretická část práce představuje základní teoretická východiska, která navazující na problematiku řešenou v praktické části práce. Základní teoretický přehled byl zaměřen na fungování institucionální výchovy dětí a mládeže v ČR a také na způsob jakým způsobem do této soustavy zapadá středisko výchovné péče, a následně na vymezení výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče. Pozornost byla věnována rozboru legislativních dokumentů, které se dané problematiky týkaly. Součástí teoretické části je přehled historie středisek výchovné péče na území ČR. Významná část práce byla věnována přehledu pracovníků odborného personálu a náplni jejich činnosti, na kterou navazovala charakteristika supervize a jejích teoretickým přínosů pro pracovníky ve středisku. Teoretická část obsahovala také výčet pojmů souvisejících s činností středisek výchovné péče. V další části teoretické práce byla spolupráce střediska s dalšími organizacemi.

Pro řešení zvoleného problému v praktické části práce byla s ohledem na povahu zkoumaného problému využita kvalitativní metoda zakotvené teorie. Použitá metoda umožnila proniknout do jádra problematiky a následně k ní vytvořila nová stanoviska. Pro sběr dat byla využita metoda polostrukturovaných rozhovorů s pěti pracovníky vybraného střediska, kdy každý dotazovaný působí ve středisku na různé pozici. Následná analýza a interpretace dat byla realizována metodou tvorby analytického příběhu. Součástí interpretace výsledků se stal teoretický model, jehož interpretace podává východiska k výzkumným cílům práce.

Jedním z cílů bylo zjistit vliv právní problematiky na chod střediska výchovné péče. Jejich podstatou je uzpůsobit jednání a postupy zařízení legislativním změnám a opatřením, která v nedávné době významně ovlivnila práci ve středisku. Nové právní tendence přinesly střediskům nové možnosti, které jsou někdy vnímány, jako omezení, kterým je třeba se přizpůsobovat. Byla diskutována otázka očekávání klientů se kterými do střediska přichází, v porovnání s tím, jak celý proces a práce v něm ve skutečnosti vypadají. Další snahou bylo srovnat požadované nároky na středisko s reálnými prostředky střediska. Do oblasti získávání zdrojů a nakládání s nimi spadá personální, materiální a finanční zázemí

střediska. Dostatek personálu umožňuje pracovat s klienty více do hloubky nebo se věnovat lépe následné péči. Dostatek finančních zdrojů umožňuje vyjíždět častěji za klienty v rámci terénních služeb. Dalším dílčím cílem bylo popsat možnosti spolupráce s organizacemi, se kterými se středisko setkává. Efektivita práce ve středisku se odvíjí od spolupráce s OSPOD a dalšími zařízeními v rámci předávání informací o klientech. Ty zastávají právě kvalitu spolupráce s dalšími partnery. Kvalita předávání informací může uspořit čas a energii, které mohou být věnovány třeba prohlubování kvality odvedené práce. Neposlední snahou bylo popsat problémy komunikace, s nimiž se při výkonu své práce zaměstnanci setkávají. Získávání informací je především otázkou správné komunikace. Problematickou se zde jeví především komunikace s rodiči, kdy nezřídka opadá zájem rodičů podílet se na odstraňování možných problémů, se kterými dítě do střediska vstupuje. Potíže v komunikaci se objevily také v rámci personálu, kde se nabídlo jako možné východisko využít systému supervize. Posledním dílčím cílem práce bylo popsat problémy, které ztěžují provoz střediska a zjistit jak se s nimi zaměstnanci vypořádávají. Bylo zjištěno, že problémů ztěžující provoz střediska je celá řada a se značnou částí z nich se pracovníci střediska musejí vypořádat sami prostřednictvím možností, které mají aktuálně k dispozici.

Na základě zjištěných údajů byly získány nové poznatky o fungování a provozu střediska. Tyto poznatky a informace je žádoucí poskytnout jako zpětnou vazbu vedení střediska, se záměrem hledat nová východiska pro řešení problémů v této sféře.

Průběh celého řešení od nalezení tématu, přes vytvoření přehledu literatury, jejího rozboru a následného zkoumání v praktické části práce, bylo rovněž obrovským přínosem pro výzkumníka práce. V mnoha ohledech byla práce pro výzkumníka výzvou, ve které získal vedle množství poznatků, přehled o zkoumaném oboru a především zkušenost s klasickou kvalitativní metodou zakotvené teorie. Toto poznání bylo do určité míry náročné, avšak na konci je možno jej hodnotit jako velmi přínosnou zkušenost.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BUBLEOVÁ, Věduna, Lucie VRÁNOVÁ, Alena VÁVROVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ, 2011. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s. ISBN 978-80-87455-01-2.
- [2] ČÁP, David a Pavel DOSOUDIL, 2014. *Vydefinování úlohy středisek výchovné péče v systému podpory škol*. In: NUV [online]. [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/507/>
- [3] ČESKO, 2002. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakony>
- [4] ČESKO, 2004. Zákon č. 563 ze dne 24. září 2004, o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů a o změně dalších zákonů. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/zakony>
- [5] ČERMÁK, Ivo, 2002. *Myslet narativně (kvalitativní výzkum 'on the road')*. In Sborník z konference Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí. Brno: Psychologický ústav AV ČR, Nakladatelství Albert. ISBN 80-86620-03-4.
- [6] DIBLÍKOVÁ, Simona, 2002. *Děti, právo, ústavní a ochranná výchova*. In Sborník příspěvků ze seminářů sekce sociální patologie. Praha: Masarykova česká sociologická společnost.
- [7] FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA, 2009. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 978-802-4727-813.
- [8] HAVRDOVÁ, Zuzana a Martin HAJNÝ, 2008. *Praktická supervize: průvodce supervizí pro začínající supervizory, manažery a příjemce supervize*. Praha: Galén. ISBN 978-807-2625-321.
- [9] HENDL, Jan, 1997. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-549-3
- [10] HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-736-7040-2.

- [11] KOVAŘÍK, Jiří, 2004. *Náhradní rodinná péče v praxi: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-717-8957-7.
- [12] MATOUŠEK, Oldřich, 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Editor Alois Křišťan. Praha: Portál. ISBN 978-802-6203-667.
- [13] MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Slovník sociální práce: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-717-8549-0.
- [14] MATOUŠEK, Oldřich, 2008. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-368-0.
- [15] MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ, 2003. *Mládež a delikvence*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál. ISBN 80-7178-771-x.
- [16] MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ, 2011. *Mládež a delikvence*. Vyd. 2., Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-825-8.
- [17] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, ©2009-2015. *Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011*. [on-line]. [cit. 2015-03-22]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>
- [18] MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, 2010. *Metodický pokyn k poskytování supervize ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních preventivně výchovné péče*. [cit. 2015-22-3]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/1569_1_1/?
- [19] MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, ©2013-2015. *Koncepce řízení a rozvoje školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a preventivně výchovné péče zřizovaných MŠMT na období 2014 – 2020* [on-line]. [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dokumenty-1>
- [20] MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, ©2013-2015. *Střediska výchovné péče* [on-line]. [cit. 2015-02-22]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/strediska-vychovne-pece>

[21] MIOVSKÝ, Michal a Andrea KROFTOVÁ, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.

[22] PEŠATOVÁ, Ilona a Andrea KROFTOVÁ, 2007. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-807-3722-913.

[23] REICHEL, Jiří a Andrea KROFTOVÁ, 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3006-6.

[24] STRAUSS, Anselm a Andrea KROFTOVÁ, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1.vyd. Boskovice: Albert. ISBN 80-858-3460-X.

[25] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

[26] VOCILKA, Miroslav, 1996. *Náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež*. Praha: Tech-Market. ISBN 80-902-1345-6.

[27] VOCILKA, Miroslav, 1997. *Netradiční forma prevence poruch chování: náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež– 2. díl*. Praha: Tech-Market. ISBN 80-902-1348-0.

[28] VOCILKA, Miroslav, 1999. *Dětské domovy v České republice*. Praha: Aula. ISBN 80-902-6676-2.

[29] VOJTOVÁ, Věra, 2009. *Praxe v oblasti rozhodování o nařízení ústavní výchovy a uložení ochranné výchovy: náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 9788073380816.

[30] VOJTOVÁ, Věra, 2010. *Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti: náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-802-1051-591.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR Česká republika.

MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

OSPOD Orgán sociálně právní ochrany dětí

SVP Středisko výchovné péče.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Personální obsazení dle Vocilky (1996)

Obrázek 2: Teoretický model

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha na CD obsahuje originální nahrávky rozhovorů a jejich přepisy:

R1-vedoucí- sondážní rozhovor

R1-vedoucí

R2-psycholog

R3-sociální pracovník

R4- vychovatel

R5-etoped